

приручник

БЕЗБЕДНА

Школа

Слађана Ђурић
Бранислава Поповић-Ћитић

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
Београд, Господара Вучића 50

Рецензенти

Проф. др Марија Богдановић
Проф. др Шефика Алибабић

За издавача

Владимир Н. Цветковић

Уредник

Владимир Јаковљевић

Техничко уређење и њерелом

Бранислав Л. Валковић

Корице

Цртеж: Филип Петрић, I2, ОШ „Петар Кочић,, Земун

Лектор и коректор

Александар Гордић

Тираж

5.000 примерака

Штампа

„Филип Вишњић,, Београд

ISBN 86-84069-30-7

БЕЗБЕДНА ШКОЛА

Слађана Ђурић
Бранислава Поповић-Ћитић

[ФБ]

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

1. ПРЕДГОВОР	7
2. УВОД	11
3. ИДЕНТИФИКАЦИЈА БЕЗБЕДНОСНИХ РИЗИКА У ШКОЛИ	15
3.1. Идентификација физичко-техничких безбедносних ризика.....	16
3.1.1. Параметри за процену угрожености школе физичко-техничким ризицима	17
3.2. Идентификација социо-психолошких безбедносних ризика.....	19
3.2.1. Параметри за процену угрожености школе социо-психолошким ризицима	20
3.2.1.1. Знаци раног упозорења	21
3.3. Значај сарадње родитеља, државних органа и локалне заједнице са школом за идентификовање безбедносних ризика	27
4. ПЛАНИРАЊЕ СТРАТЕГИЈА ЗА РЕАГОВАЊЕНА БЕЗБЕДНОСНЕ РИЗИКЕ	31
4.1. Реаговање на физичко-техничке безбедносне ризике.....	32
4.2. Реаговање на социо-психолошке безбедносне ризике.....	34
4.3. Развијање стратегија сарадње између школе и релевантних друштвених актера	37
5. ПРЕВЕНЦИЈА БЕЗБЕДНОСНИХ РИЗИКА У ШКОЛАМА	41
5.1. Превенција физичко-техничких безбедносних ризика.....	43
5.1.1. Мере заштите за спречавање и смањење последица безбедносних ризика	44
5.2. Превенција социо-психолошких безбедносних ризика	46
5.2.1. Модел тростепеног превентивног приступа	47
5.3. Сарадња школе са локалном заједницом и ширим друштвеним окружењем у развијању превентивних програма.....	49
6. ПРЕПОРУКЕ И ПРАКТИЧНА УПУТСТВА ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ НИВОА БЕЗБЕДНОСТИ ШКОЛЕ	51
6.1. Карактеристике безбедног школског амбијента.....	51
6.2. Шта може да уради локална заједница?	54

6.3. Шта може да уради школа?	57
6.4. Шта могу да ураде родитељи?	63
6.5. Шта могу да ураде ученици?	68
7. МОДЕЛ ПРОЦЕНЕ БЕЗБЕДНОСНИХ РИЗИКА У ШКОЛАМА	71
7.1. Анкетирање ученика	72
7.2. Анкетирање особља школе	78
7.3. Групни интервјуи са ученицима и запосленима	83
7.4. Базични протокол процене безбедности школе	86
8. ПРАКТИЧНИ ПРИМЕРИ ПОСТУПАЊА У КРИЗНОЈ СИТУАЦИЈИ	101
9. ЛИТЕРАТУРА	107

1. ПРЕДГОВОР

Овај приручник је настао у оквиру реализације пројекта „Стратегије за идентификовање, превенцију и сузбијање безбедносних ризика у школама“ Факултета безбедности Универзитета у Београду, који је финансирао Фонд за отворено друштво из Београда за период 2006–2007. године (Програм: Inclusive Education Policies [307], деловодни број 050282/2a.1). Основни циљеви пројекта су били установљивање ефективне стратегије унапређења нивоа безбедности школске средине и успостављање сигурне социјалне климе у школи, која подстиче правилан психички и социјални развој деце и омладине. У том смислу, развијен је модел адекватне идентификације, превенције и начина реаговања, који би требало да допринесе побољшању стања безбедности ученика и наставника у школској средини.

Претпоставке остварења ових циљева јесу *објективна процена стања безбедности школа, планирање ефективних стратегија, континуирана примена интервенција и евалуација постигнутих резултата.*

Пројект је замишљен тако да по својим резултатима буде иновативан, како на теоријском/академском, тако и на практичном нивоу. У остварењу теоријског циља овог пројекта извршена је целовита анализа академских радова из ове области у међународној научној заједници. Одређени број радова за које је процењено да могу понудити плодан теоријски приступ за даљу академску тематизацију ове области објављен је у публикацији *Безбедносни ризици у школама: Модели откривања и реаговања* (Факултет безбедности, Београд, 2007).

Приручник који је пред вама представља резултат реализације практичних циљева пројекта, пре свега усмерених на *установљивање објективног модела процене нивоа безбедности школе и успостављање одговарајућих*

апсолутних и релативних стандарда за унапређење параметара ове категорије.

Овај приручник ослања се на постојеће modele процене и представља синтезу богатих иностраних искустава у примени ових модела. Међутим, просто преузимање готових модела процене развијених у другим земљама, без уважавања социјалних, економских, културних и политичких карактеристика шире социјалне средине у којој школа егзистира, не само да није научно оправдано, него је и потенцијални извор грешака које утичу на објективност и поузданост резултата процене, а тиме и на ефективност предложених стратегија унапређења нивоа безбедности. Стога су у креирању препорука за процену стања и каталога могућих решења проблема посебно анализирани конкретни услови (социјални, економски, нормативни, социјално-психолошки) у којима функционишу наше школе. У ту сврху спроведено је комплексно истраживање (март-октобар 2006), које је имало као циљ, најпре, идентификовање свих тематских области које би морале бити обухваћене (серија панел-дискусија са експертима из одговарајућих области), као и тестирање инструментаријума креираног за потребе процене безбедносних ризика у школама (анкетирање ученика и запослених, серија фокус-групних дискусија и спровођење базичног протокола безбедности у десет школа). Преглед иностраних приручника овог типа, као и теренски део истраживања, обавили су чланови истраживачког тима, асистенти Факултета безбедности: Александар Пашко, Милица Бошковић, Младен Милошевић и Ненад Путник. Тестирање протокола за процену безбедности школе обавила је Светлана Станаревић.

Приручник садржи базичне препоруке из области идентификације, селекције и дескрипције оних индикатора који поуздано указују на стање безбедности у нашим школама.

Намера нам је да објављивањем овог приручника помогнемо школама у њиховим напорима да изграде сигуран амбијент за све оне који директно или посредно учествују у процесу школовања. Он треба да помогне наставницима, службеницима, ученицима, родитељима и представницима локалне заједнице да правовремено препознају знаке који

указују на могућност настајања безбедносних ризика, са циљем да се школама пружи помоћ пре него што за то буде касно.

Приручник представља сажет и операционализован приказ модела идентификовања, превенције и сузбијања безбедносних ризика, тј. поступке за њихово препознавање и правилно реаговање у конкретним ситуацијама. На тај начин ћемо члановима школске заједнице, а посебно наставницима, свим осталим запосленима, родитељима, ученицима и одговорним представницима локалне заједнице моћи да укажемо:

на шта треба да обратите пажњу – на знаке раног упозорења који су повезани са угрожавањем безбедности;

шта треба да раде – на поступке које школска заједница треба да предузме у циљу унапређења безбедности школа.

Овај приручник не представља свеобухватни систем или план за идентификацију, превенцију и сузбијање безбедносних ризика у школама. Насиље у школама се јавља у специфичном контексту неке школе и неке ситуације, што онемогућава универзални, тј. једнообразни систем решавања насталих проблема. Штавише, школе могу предузети све што је препоручено у овом приручнику а да до насиља ипак дође. Због свега тога, овај приручник је приређен са намером да школским заједницама обезбеди практичне и поуздане информације о томе на шта све треба да буду спремне, са крајњим циљем да се унапреди стање безбедности у школи. Уз свесрдан ангажман свих чланова истраживачког тима, поглавља 2, 3, 4 и 7 приредила је Слађана Ђурић, а поглавља 5, 6 и 8 Бранислава Поповић-Ћитић.

2. УВОД

Све бројнији облици угрожавања безбедности присутни у нашем суседству и локалној заједници неминовно погађају и школу. И поред општеприхваћеног става да су школе једно од најбезбеднијих места за младе, озбиљност инцидената и тежина последица које они производе указују на обавезу друштва да перманентно улаже напоре за унапређивање безбедности у школама. Постојање безбедносних ризика у школама одраз је много ширих друштвених проблема, а њихово адекватно идентификовање и решавање захтева координисану сарадњу свих релевантних актера.

Ризик представља однос вероватноће да се нека ситуација догоди и последица које она може произвести. Први корак у успешном управљању ризицима јесте препознавање и дефинисање разноврсних ризика са којима се суочава школа (односно ученици и запослени). Препознавање различитих видова испољавања ризика и постојећих мера заштите омогућава процену угрожености школе. Прецизно установљена скала ризика и обухватна процена угрожености основни су предуслови успешног безбедносног менаџмента у школи.

Циљ овог приручника је да помогне школама у развијању и примени програма превенције безбедносних ризика и програма мера за њихово сузбијање који би могли бити прилагођени специфичном окружењу у којима оне функционишу. Такође, водило се рачуна о томе да понуђене препоруке буду довољно прилагодљиве специфичним условима у којима се конкретне школе налазе. Сваки овакав програм треба да подстиче:

- идентификовање и разумевање безбедносних проблема у школама и њихову повезаност са школским амбијентом,
- развијање потенцијала школе за превенцију и правовремено реаговање на појаву безбедносних ризика,

- ✱ развијање система препознавања и пријављивања потенцијалних безбедносних проблема и система раног упозорења,
- ✱ развијање стратегија за адекватно реаговање на појаве које угрожавају безбедност.

Рационалан, конзистентан и адекватно структурисан систем превенције и сузбијања безбедносних ризика од значаја је за функционисање школе као, пре свега, образовно-васпитне установе. Увереност ученика и запослених у способност управе школе да се успешно сусреће са безбедносним претњама повећава осећање личне сигурности и потврђује решеност школе да створи безбедно окружење, односно омогући квалитетно одвијање едукативних процеса. Ако ученици или наставници осећају да ризици не бивају јасно и адекватно препознати, или ако при појави ризика управа школе делује неуспешно и несигурно, поверење у способност школе да створи безбедно окружење биће озбиљно пољуљано.

Школа треба да обезбеди:

- ✱ здраву и безбедну средину за неометано одвијање наставе,
- ✱ квалитетан и пријатан амбијент за школске активности,
- ✱ могућност брзог реаговања и прилагођавања на промене нивоа безбедности.

Целокупно особље школе, ученици, родитељи и чланови локалне заједнице морају учествовати у стварању сигурне школске средине:

Сви су лично одговорни за унапређивање безбедности. Морају се предузети кораци за успостављање и одржавање реда, показивање међусобног поштовања и бриге једних за друге, као и обезбеђивање помоћи деци у невољи.

Сви морају бити способни да уоче знаке раног упозорења.

Сви морају бити спремни да реагују на одговарајући начин у кризним ситуацијама.

Свака школа је специфична и, на бази генералних смерница и стандардизоване терминологије, мора развијати сопствену и специфичну стратегију идентификације, превенције и сузбијања безбедносних ризика.

Карактеристике безбедне и одговорне школе

- Школа има одлучну управу, као и запослене, ученике, родитеље, представнике локалне заједнице и државне органе активно ангажоване у креирању програмâ и стратегија за превенцију и сузбијање безбедносних ризика.
- Непосредно окружење школе је безбедно и постоје изграђене стратегије за промовисање и подршку одговорног понашања.
- Програми превенције и сузбијања безбедносних ризика одрживи су, координисани и обухватни.
- Планови за сузбијање безбедносних ризика засновани су на пажљивој процени потреба ученика.
- Користе се приступи засновани на проучавању практичних искустава.
- Запослени су обучени за спровођење предвиђених програма.
- Спроведене мере се континуирано прате и евалуирају.

(адаптирано из: Dwyer, Osher, 2000: 2)

3. ИДЕНТИФИКАЦИЈА БЕЗБЕДНОСНИХ РИЗИКА У ШКОЛИ

У свакој школи могу деловати различити безбедносни ризици. Идентификација и процена врсте и степена ризика са којима се школа суочава први је корак у изграђивању успешне стратегије унапређења безбедности школске средине.

Разумевање узрока појаве безбедносних проблема и коришћење теоријских и практичних сазнања могу помоћи школама да на време препознају знаке повећања угрожености стања безбедности. Ефикасне стратегије за идентификацију и процену безбедносних ризика у школама треба да узму у обзир бројне чиниоце и да уоче повезаност сигурности и реда са социјалним, емоционалним и академским развојем деце. Осим тога, потребно је сагледати околности изван непосредног школског окружења и укључити деловање свих кључних актера: наставног и административног особља, специјализованог и помоћног особља, ученика, родитеља и представника локалне зајднице. Превенција, рана интервенција и континуирана сарадња могу да редукују деловање безбедносних ризика у школском окружењу. „Програми и ресурси, заједно, могу значајно да допринесу стварању безбеднијег окружења за децу и одрасле који су ангажовани у образовном процесу.“ (*Schools Facilities Planner – Health and Life Safety School Climate and Order*, 1998: 4)

Ефикасно управљање безбедношћу школе могуће је остварити стандардизацијом метода процене ризика и израде планова заштите од њих. Први корак у успешном менаџменту безбедности јесте прикупљање што је више могуће информација о ризицима са којима се школа сусреће. Након тога могу бити процењени скала ризика и ефикасност мера заштите.

3.1. Идентификација физичко-техничких безбедносних ризика

Анализа и остварење физичко-техничког аспекта управљања безбедносним ризицима подразумева свеобухватно испитивање врсте физичко-техничких безбедносних ризика и могућности за њихово испољавање, као и израду планова за њихову превенцију и сузбијање.

Ризици физичко-техничке природе подразумевају могућност угрожавања школе услед *елементарних непогода* (земљотреси, поплаве, обилне падавине и ваздушна струјања) или *техничко-технолошких опасности* (пожари, хемијска контаминација).

Идентификација ризика физичко-техничке природе подразумева познавање и анализу, пре свега, карактеристика окружења, као што су:

- ✧ сеизмолошке карактеристике,
- ✧ близина река и постојање подземних вода,
- ✧ хигијенски, санитарни и еколошки услови окружења,
- ✧ близина већих саобраћајница и карактер саобраћаја који се одвија у близини школе,
- ✧ близина индустријских погона и складишта и врсте производње и материјала.

Уколико је испољавање ризика неконтролисано и неочекивано, односно ако се не спроводе у довољном степену мере превенције, последице су поражавајуће по школу, односно даље неометано одвијање образовних и васпитних функција.

Избор и креирање физичко-техничких мера превенције и сузбијања ризика зависе од карактеристика саме школе и њеног непосредног окружења. Полазна основа у креирању мера заштите јесте процена врсте и обима ризика, односно процена угрожености школе. Процена се може вршити на основу претходних искустава, као и стручних анализа о могућности испољавања различитих ризика физичко-техничке природе. Предузете мере заштите морају бити сразмерне препознатим опасностима. Осмишљавање физичко-техничких мера заштите, заједно са предузетим мерама обучавања и оспособљавања запослених и ученика, и укључивањем родитеља

и представника локалне заједнице, треба да створи свеобухватан, разгранат и усаглашен систем заштите школе.

3.1.1. Параметри за процену угрожености школе физичко-техничким ризицима

Рано препознавање потенцијалних физичко-техничких ризика, чије испољавање може угрозити здравље, безбедност и основне процесе у школи, од виталног је значаја за успешно управљање кризама. С обзиром на децентрализацију и хијерархију одговорности и релативну самосталност у организовању наставних и ваннаставних активности, процес идентификације и превенције ризика мора започети од нивоа школе, а затим, у зависности од запажених карактеристика, бити подржан од шире школске и друштвене заједнице и експерата.

Запослени у школи требало би најбоље да познају околности у којима школа постоји и врши своје функције, а, с обзиром на то знање, оцењивање параметара који су у даљем тексту наведени треба да помогне лакшој и свеобухватнијој идентификацији ризика.

Угроженост школе, у случају појаве различитих опасности, процењује се анализом следећих параметара:

- ✎ архитектонске карактеристике и грађевинска конструкција школског објекта,
- ✎ карактеристике школског дворишта и ближег окружења школе,
- ✎ хигијена у школи и могућности нарушавања здравља,
- ✎ карактеристике и могућности постојећих мера заштите.

Архитектонске карактеристике и грађевинска конструкција школског објекта

- ✎ број и величина застакљених отвора,
- ✎ број и положај улазно-излазних врата,
- ✎ физичко стање школског објекта – зграда, просторије, степеништа, дворишта (оштећеност, квалитет осветљења),
- ✎ стање инсталација (електричне и водоводне),
- ✎ постојање излаза у случају ванредних ситуација,

- ✎ постојање склоништа унутар школског објекта или у његовој близини,
- ✎ постојање и карактеристике резервних извора напајања енергијом,
- ✎ величина холова и ширина ходника, степеништа и врата
- ✎ постојање адекватних прилаза и пролаза за особе са инвалидитетом.

Карактеристике школског дворишта и ближег окружења школе

- ✎ ограђеност школског дворишта,
- ✎ постојање саобраћајних знакова упозорења и тзв. „лежећих полицајаца“ у близини школе.

Карактеристике школског дворишта и ближег окружења школе

- ✎ прегледност дворишта из школског објекта и постојање видео-надзора,
- ✎ могућност контроле боравка трећих лица у школском дворишту,
- ✎ квалитет осветљења дворишта, ближег окружења школе и главних путева кретања ученика,
- ✎ близина, врста и висина дрвећа и друге вегетације у окружењу школе,
- ✎ близина и врста угоститељских и трговинских објеката,
- ✎ карактеристике кварта у којем се школа налази (стамбено насеље, слабо насељено место, пословни центар),
- ✎ близина здравствених установа, полицијске станице, ватрогасних служби.

Хигијена у школи и могућности нарушавања здравља

- ❧ могућност природне или вештачке вентилације ваздуха у школском објекту и просторијама унутар њега,
- ❧ квалитет водоводних инсталација и санитарија,
- ❧ број и квалитет тоалета,
- ❧ постојање извора буке унутар школе или близина извора буке у школском окружењу (саобраћај, угоститељски објекти, производни погони),
- ❧ стање школског објекта и инсталација и могућност повређивања,
- ❧ периодичност здравствене контроле у школама (редовна и ванредна),
- ❧ број и врста пријављених случајева повређивања (у току наставе или у паузама),
- ❧ квалитет школских справа за потребе физичког васпитања.

Карактеристике и могућности постојећих мера заштите

- ❧ карактеристике заштитне опреме у објекту (постојање противпожарних алармних система, ватрогасних апарата, хидраната, опреме за прву помоћ),
- ❧ оспособљеност запослених у школи за адекватно реаговање у случају кризних ситуација (познавање мера заштите и правила понашања у случају опасности, познавање руковања заштитном опремом, познавање мера прве помоћи),
- ❧ ангажованост стручних служби обезбеђења и заштите – постојање планова заштите у случају кризних ситуација и њихова ажурираност.

3.2 Идентификација социо-психолошких безбедносних ризика

Социо-психолошки аспект безбедности школе односи се на квалитет социјалне климе у школи. Различите ситуације које могу нарушити позитивну социјалну климу у школи, а тиме и успешно обављање образовно-васпитног процеса сматрају се ризицима социо-психолошке природе. Безбедна школа подразумева школу без насиља,

сигурност ученика и запослених, заштићену школску имовину и неометано одвијање наставе. Стварање безбедне школе захтева свеобухватни приступ раној идентификацији свих упозоравајућих знакова који ремеће социјалну климу и могу угрозити безбедност школе.

**Идентификација ризика социо-психолошке природе
подразумева познавање и анализу
следећих елемената социјалне климе у школи:**

- ✧ квалитет интерперсоналних односа у школи,
- ✧ виктимизација [чињење жртвама] ученика и наставника,
- ✧ перцепција нивоа безбедности школе од стране наставника, ученика и родитеља,
- ✧ постојање програма превенције и редукције насилног понашања ученика.

За процену угрожености школе социо-психолошким ризицима као основни параметри се користе *упозоравајући знаци*. Реч је о знацима који се превасходно односе на насилно понашање према себи или према другима. Термин „насиље“, који ћемо ми користити, односи се на широк опсег проблематичног понашања и емоција које испољавају ученици – укључујући озбиљно агресивно понашање, разне форме насилног понашања, физичке нападе, самоубиства, ризичну употребу наркотика и све остале опасне облике интерперсоналног понашања.

Упозоравајући знаци могу бити:

- ✧ знаци раног упозорења и
- ✧ знаци непосредног упозорења.

Упозоравајући знаци који ће бити приказани првенствено су усредсређени на агресивно и насилно понашање према другима. Не покушава се да се одреде сви знаци упозорења који указују на депресију и суицидне склоности. Ипак, неки од знакова потенцијалног насилног понашања према другима такође су знаци опасности од депресије или суицида, који би требало да буду уочени у процесу ране идентификације и одговарајуће интервенције.

3.2.1.1. Знаци раног упозорења

Знаци раног упозорења су показатељи да је ученику можда потребна помоћ. Одређени знаци у понашању и осећањима, када се сагледају у контексту, могу указати на проблематично дете, али не и на постојање озбиљног проблема. Знаци раног упозорења не повлаче нужно да је дете склоно насилном понашању према себи или другима, већ представљају подстицај да проверимо наше сумње и одговоримо на потребе детета. Знаци раног упозорења омогућавају нам да реагујемо одговорно указујући помоћ детету пре него што проблеми постану сложени и озбиљни.

Знаци раног упозорења могу бити од помоћи приликом идентификовања проблема код одређеног детета. Међутим, важно је избећи непримерено означавање или жигосање појединих ученика само зато што су идентификовани неки од знакова раног упозорења. Исправно је бринути о детету, али није у реду претерано реаговати или брзоплето доносити закључке.

Наставници и друго особље запослено у школи нису професионално обучени да анализирају дечја осећања и мотивацију. Али, они су у ситуацији да најпре уоче проблематично понашање и да укажу на проблем одговарајућим стручњацима, као што су школски психолог, педагог, социјални радник или лекар. Они такође играју значајну улогу у поступању на основу дијагнозе коју су дали стручњаци. Отуда, није никакво изненађење да успешне школе воде посебну бригу о обуци целокупне школске заједнице за препознавање и идентификовање знакова раног упозорења.

Није могуће увек предвидети понашање које доводи до насиља. Ипак, наставници и родитељи – а понекад и ученици – могу да препознају одређене знаке раног упозорења. У разним ситуацијама различите комбинације догађаја, понашања и осећања могу довести до испољавања насиља према себи или другима. Добра процена значи претпостављање да ови знаци упозорења, посебно када их је више, указују на потребу даље анализе на основу које ћемо се одлучити за одговарајућу интервенцију.

Из резултата истраживања знамо да се већина деце која испољавају насиље према себи или другима осећа одбачено или психички злостављано. У већини случајева, деца испољавају агресију у раним

годинама живота и, уколико им није пружена подршка, настављају са прогресивним развојним обрасцем ка израженијем агресивном и насилном понашању. Међутим, резултати истраживања указују, такође, да када деца имају подршку и разумевање неке одрасле особе – било код куће, у школи или у широј заједници – потенцијал за насилно понашање значајно се смањује.

Ниједан од знакова раног упозорења није, сâм по себи, довољан за предвиђање агресије и насилног понашања. Штавише, просто идентификовање знакова за рано упозорење на основу неког списка у појединачним случајевима погрешно је и потенцијално штетно. Знаци раног упозорења, пре свега, представљају само помоћно средство у идентификовању и обраћању пажње на децу којој је потребна помоћ. Школске заједнице морају осигурати да запослени и ученици користе знаке за рано упозорење само у сврху идентификовања и обраћања пажње – једино обучени професионалци могу давати дијагнозу уз саветовање са родитељима или старатељима.

Представљамо следеће знаке за рано упозорење, уз следеће напомене: они нису подједнаке важности и нису набројани по нивоу озбиљности. Знаци за рано упозорење јесу:

Повученост из друштва. У неким ситуацијама, постепена или чак потпуна повученост из друштвених контаката може бити важан индикатор проблематичности неког детета. Повученост често потиче од осећања депресије, одбачености, прогоњености, безвредности и недостатка самопоуздања.

Прекомерно осећање изолованости и усамљености. Резултати истраживања су показали да већина деце која су изолована и која изгледају недруштвено нису склона насилном понашању. Ипак, ова осећања су понекад карактеристична за децу и омладину која могу бити проблематична и повучена, или која имају унутрашњих проблема што ометају развој осећања друштвене припадности. Резултати истраживања, такође, показују да су у неким случајевима осећање изолованости и немање пријатеља везани за децу која се понашају агресивно и насилно.

Прекомерно осећање одбачености. У процесу одрастања и развоја у периоду адолесценције многи млади људи имају болно осећање одбачености. Проблематична деца често бивају изолована од стране својих вршњака. Њихов одговор на одбацивање зависи од многих

позадинских фактора. Без подршке они могу бити у опасности од изражавања сопствене емоционалне патње на негативан начин – укључујући и насилно понашање. Нека агресивна деца, коју су одбацили школски другови, траже друштво које подржава њихове насилне склоности.

Бивање жртвом насиља. Деца која су жртве насиља – укључујући психолошко и сексуално узнемиравање – у школи или у породици понекад су у опасности да постану насилна према себи или другима.

Незаинтересованост за школу и лош успех у школи. Слаби резултати у школи могу бити последица многих фактора. Важно је размотрити да ли је у питању драстична промена у успеху и/или лош успех постаје хронична појава која ограничава дететову способност учења. У неким ситуацијама – као када се лоши ученици осећају фрустрирано, безвредно, кажњено и ниподаштавано – може доћи до испољавања негативних осећања и агресивног понашања. Битно је проценити емоционалне и когнитивне разлоге који су довели до промене у успеху у школи, како би се одредила права природа проблема.

Изражавање насиља у писаним радовим и цртежима. Деца и омладина често изражавају своје мисли, осећања, жеље и намере у својим цртежима, причама, песмама и другим облицима писаног изражавања. Превелика заступљеност насиља у писаним радовима и цртежима, које је усмерено на одређеног појединца (члана поро-дице, вршњака, неку другу одраслу особу) континуирано током дужег временског периода, може указивати на емоционалне проблеме и потенцијал за насилно понашање. Због реалне опасности од погрешног дијагностиковања оваквог знака, важно је потражити помоћ квалификованог професионалца – као што су школски психолог или други специјалиста за ментално здравље – како би се одредило његово значење.

Неконтролисан бес. Свако се разбесни, бес је природно осећање. Међутим, бес који се често и жестоко изражава као реакција на неважне провокације може представљати знак потенцијалног насилног понашања према себи или другима.

Обрасци импулсивног понашања. Деца се често коштају и испољавају благу агресију. Међутим, одређено благо агресивно

понашање, које се јавља релативно рано, уколико није под контролом, може касније прерасти у много озбиљније проблематично понашање.

Историјат дисциплинских проблема. Хронично проблематично понашање и дисциплински проблеми, у школи и код куће, могу указивати на то да основне емоционалне потребе нису задовољене. Ове незадовољене потребе могу се испољити кроз насилно понашање. Ови проблеми могу довести до тога да дете крши правила, да се супротставља ауторитетима, да запоставља школске обавезе, да учествује у насилном понашању са другом децом и одраслима.

Историјат насилног понашања. Млади који имају историјат насилног понашања без пружене подршке и саветовања вероватно ће поновити такво понашање. Агресивни и насилни акти могу бити усмерени према другим појединцима, према животињама или према имовини. Слично томе, млади који јавно испољавају насилно понашање (нпр. малтретирање, изазивачко понашање) или то чине на прикривен начин (нпр. крађа, лагање, варање, подметање пожара) такође су у опасности од практиковања још озбиљнијег агресивног понашања у будућности. Резултати истраживања указују на то да узраст у којем је почело испољавање насилног и агресивног понашања може представљати кључни фактор за интерпретацију знака за рано упозорење. На пример, деца која су испољила агресивно понашање или користила психоактивне супстанције у раним годинама (млађи од 12 година) наставиће са насилним понашањем са већом вероватноћом него деца која са таквим понашањем започињу у старијим годинама. Након уочавања таквих знакова важно је узети у обзир раније понашање детета, као и увиде и запажања родитеља.

Нетолерантност према различитостима и постојање предрасуда. Снажне предрасуде према другима засноване на расној, етничкој, верској, језичкој, родној припадности, сексуалном опредељењу, способности и физичком изгледу – када су удружене са другим факторима – могу довести до насилних напада на оне који се сматрају различитим. Припадност групама које испољавају мржњу према особама са инвалидитетом или другим здравственим проблемима такође треба сматрати знацима раног упозорења.

Употреба дрога и алкохола. Поред тога што представља нездрав начин понашања, употреба дрога и алкохола умањује способност

самоконтроле и излаже децу и младе насиљу, било као починиоце, било као жртве.

Припадност делинквентним групама. Делинквентне групе које прихватају антисоцијалне вредности и облике понашања – укључујући изнуду, застрашивање, насилно понашање према другим ученицима – проузрокују страх и стрес код осталих ученика. Млади који су под утицајем оваквих група – они који их опонашају, као и они који им се придружују – могу усвојити ове вредности и у одређеним ситуацијама понашати се насилно. Насиље које је у вези са делинквентним групама и њиховим међусобним сукобима тесно је повезано са употребом дрога, што често доводи до повређивања и/или до смрти.

Доступност, поседовање и употреба ватреног оружја. Деца и омладина који поседују или имају доступност ватреном оружју у већој су опасности да постану жртве или починиоци насиља. Породица може онемогућити доступност или употребу оружја тако што ће ускратити и надгледати приступ деце ватреном и другом оружју.

Озбиљне претње насиљем. Празне претње су уобичајен одговор на фрустрацију. Насупрот томе, један од најпоузданијих индикатора спремности младих да изврше опасан чин против себе или других јесте детаљна и специфична претња употребом насиља. Скорашњи инциденти широм земље јасно указују да претње насиљем против себе или других треба узети врло озбиљно (нпр. заказивање масовних туча, учествовање у инцидентима повезаним са припадношћу навијачким групама). Потребно је предузети одређене кораке како би се разумела природа оваквих претњи и како би се спречило њихово остваривање.

Знаци раног упозорења

- повученост из друштва,
- прекомерно осећање изолованости и усамљености,
- прекомерно осећање одбачености,
- бивање жртвом насиља,
- осећање малтретираности и прогоњености,
- незаинтересованост за школу и слаб успех у школи,
- изражавање насиља у писаним радовим и цртежима,
- неконтролисан бес,
- обрасци импулсивног понашања,
- историјат дисциплинских проблема,
- историјат насилног понашања,
- нетолерантност према различитостима и постојање предрасуда,
- употреба дрога и алкохола,
- припадност делинквентним групама,
- доступност, поседовање и употреба ватреног оружја,
- озбиљне претње насиљем.

3.2.1.2. Знаци непосредног упозорења

За разлику од знакова раног упозорења, знаци непосредног упозорења указују на то да је ученик врло близу понашању које може бити опасно за њега и/или друге. Знаци непосредног упозорења захтевају непосредну реакцију.

Знаци непосредног упозорења, много пре од знакова раног упозорења, представљају део јавног, озбиљног, непријатељског понашања или претње упућене вршњаку, запосленом или неком другом појединцу. Обично су знаци непосредног упозорења очигледни већем броју запослених – као и породици детета.

Када знаци упозорења указују да је опасност непосредна, сигурност увек мора бити прва и основна брига. Нужно је реаговати без одлагања. Хитна интервенција од стране школе и евентуално органа реда потребна је када дете:

- износи детаљан план (време, место, начин) на који ће повредити или убити неког – посебно ако је дете и раније

испољавало агресивно понашање или покушало да оствари претње у прошлости;

- носи оружје, а посебно ватрено оружје, и прети да ће га употребити.

У ситуацијама када ученици испољавају друге облике претећег понашања *потребно је одмах о томе обавестити родитеље*. Школска заједница је, такође, одговорна за тражење помоћи од одговарајућих агенција, као што су саветовалишта за децу и породицу, и за ментално здравље.

Знаци непосредног упозорења

- озбиљан физички сукоб са вршњацима или члановима породице,
- уништавање имовине,
- изражен бес у неважним ситуацијама,
- изношење детаљног плана за остваривање претње смртоносним насиљем,
- поседовање и/или употреба ватреног и другог оружја.

3.3 Значај сарадње родитеља, државних органа и локалне заједнице са школом за идентификовање безбедносних ризика

Стварање безбедног окружења је процес који подразумева подизање нивоа квалитета сарадње школе са родитељима и локалном заједницом, побољшање социо-психолошких карактеристика школске заједнице и квалитативно и квантитативно усавршавање физичко-техничких мера заштите од ризика.

Такође, школе деле одговорност за стварање безбедног окружења са државним органима и организацијама, чија је дужност имплементација законских прописа везаних за безбедност појединаца и заједнице. Школе функционишу као специфичне заједнице, са сопственом инфраструктуром и функцијама, у оквиру ширих друштвених заједница и суочене су са криминалом, виктимизацијом и страхом подједнако као и заједнице којима припадају. Сарадња између државних актера и школа у процесу превенције и сузбијања безбедносних ризика неопходна је и од обостране користи. Школе, с једне стране, не могу да се свим безбедносним

ризикама у свом непосредном окружењу успешно супротставе без помоћи државних субјеката, како у физичком и техничком, тако и у административном и финансијском виду. Ово се може илустровати и резултатима истраживања – запослени су често истицали проблеме везане за неадекватну сарадњу са државним органима, како у погледу предузимања конкретних мера против криминала, алкохолизма и наркоманије у школском окружењу, тако и с обзиром на организовање и финансирање превентивних програма васпитног, спортског и културног типа. Државни актери, опет, не могу остваривати безбедносне циљеве без блиске сарадње и комуникације са школама.

Ради остваривања предвиђених циљева потребно је испуњење одређених претпоставки. Сви поменути актери морају да раде на изградњи и промовисању јединствених циљева и стратегија. Успешно остваривање овог процеса зависи и од примене исправних приступа у идентификовању безбедносних ризика у школама и супротстављању њима. Овакав приступ заснива се на следећим правилима:

- ✱ идентификовање безбедносних проблема у складу са изграђеним, координисаним инструментима процене;
- ✱ сакупљање и анализа информација, уз вођење рачуна о свеукупној комплексности проблема;
- ✱ развијање прилагодљивих и иновативних стратегија и планова реаговања;
- ✱ евалуација и преиспитивање предузетих мера, како би се оне мењале или прилагођавале у зависности од постигнутих резултата.

Важно је схватити да су школе „мале заједнице“ у оквиру шире заједнице и да различите категорије актера, спољашњих и унутрашњих, учествују у функционисању школе и представљају битне чиниоце безбедности школа. Кључне групе актера у процесу идентификовања безбедносних ризика јесу:

- ✱ **школско особље**, пре свега директор и његови помоћници, као и друго административно особље, који на свакодневном нивоу преузимају основне одговорности и обавезе;
- ✱ **наставници**, пошто су у најближем контакту са ученицима и њиховим проблемима који су посредно или непосредно безбедносни, имају суштинску улогу у васпитању и обра-

зовању, те самим тим и у идентификовању безбедносних ризика у школском окружењу;

- специјализовано особље, под којим подразумевамо психологе, педагоге и особље ангажовано на пословима остваривања и одржавања безбедности у школи, има важну улогу у раду са ученицима који спадају у високо ризичне, било као евентуалне жртве или виновници насиља;
- родитељи, чија се улога у свакој фази процеса сматра незаменљивом;
- ученици, чија је безбедност основни циљ процеса, али који су и важан извор информација;
- центри за социјални рад и друге службе социјалне заштите које раде са младима и пружају помоћ угроженим категоријама;
- представници државних органа који су директно или индиректно укључени у остваривање безбедности школа, од школског полицајца до судова и локалне полиције.

Изградња друштвеног капитала међу наставницима, родитељима и припадницима локалне заједнице кроз укључивање родитеља и локалне заједнице, и грађење личних односа оснажује способности школа на следеће начине:

- повећава подршку коју родитељи дају код куће,
- уводи подршку у одељења и унутаршколске активности,
- побољшава поучавање увећавањем наставничког разумевања дечјих потреба и предности локалне заједнице,
- подстиче координисано деловање наставника, родитеља и активиста локалне заједнице за целовит развој детета (Warren, 2005).

4. ПЛАНИРАЊЕ СТРАТЕГИЈА ЗА РЕАГОВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНЕ РИЗИКЕ

Јасан, конзистентан, рационалан и добро структурисан систем за супротстављање безбедносним ризицима од виталног је значаја за школу. Ако ученици или наставници осећају да ризици не бивају јасно и адекватно препознати, или ако управа школе делује неуспешно и несигурно при појави ризика, поверење у способност школе да створи безбедно окружење, биће озбиљно пољуљано. То, са друге стране, може озбиљно пореметити едукативну функцију школе.

Ефикасан систем реаговања на појаву безбедносних ризика треба да укључи стандардизован метод процене ризика и конзистентне планове за одговор на претње. Стандардизовани приступ помаже школама у стварању базе података, обезбеђујући информације о врсти и учесталости ризика. Конзистентност у одговору на кризе може спречити будуће претње, уколико ученици буду уверени у то да ће свака претња бити пријављена, истражена и одлучно решена.

Један од кључних потеза јесте одређивање приоритета, односно основних чинилаца угрожавања безбедности школе, са којима се школа првенствено суочава. Адекватна стратегија треба да обухватно сагледа и процени разноврсне ризике и мере заштите, а активности треба да буду усмерене на решавање ургентних проблема.

Успешна школа је она која има развијен план за превенцију и реаговање на појаву безбедносних ризика и формирање кризне тимове који су одговорни за његову примену. Поменути план треба да обухвата правила и принципе за идентификовање и процену безбедносних ризика, облике конкретне сарадње са родитељима, локалном заједницом и ширим друштвеним окружењем и стандардизоване процедуре за поступање у кризним ситуацијама.

Осим што имају план за реаговање у непредвиђеним ситуацијама, успешне школе припремају тим за превенцију и реаговање у насил-

ним ситуацијама. Овај тим не планира само шта треба радити када дође до испољавања насилног понашања, већ и обучава особље и ученике како треба да се понашају у таквим ситуацијама. Ученици и особље се могу осећати сигурно зато што постоји добро осмишљен план и зато што сви знају како да се понашају или од кога да траже инструкције.

4.1. Реаговање на физичко-техничке безбедносне ризике

Физичко-технички безбедносни ризици делују без претходног упозорења. Успешно реаговање на њихово изненадно појављивање подразумева постојање јасних и обухватних планова за поступање у кризним ситуацијама. Особље школе мора знати како да помогне ученицима током кризе и обезбеди њихову сигурност. Неприпремљеност на овакве ситуације доводи до много већих људских жртава и материјалне штете него у случајевима где постоји стална обука и разрађен план реаговања у ванредним ситуацијама.

Планирање кризних ситуација које погађају читаву школу, критичних инцидената, као и одговора на кризу, може значајно умањити пометњу за време хаоса. Структурисани одговор обучених припадника екипе школског или комуналног особља, или и једних и других, може олакшати повратак уобичајеној школској рутини и равнотежи која је постојала пре кризе. Постојање планова за реаговање на кризе, критичне инциденте и катастрофе побољшава школски морал, унапређује сигурност и безбедност, те увећава углед и кохезивност локалне заједнице. Школе, у првом реду, задржавају улогу установа стабилности, континуитета и одговорности. Оне се, такође, сматрају изворима информација, сигурности и безбедности кад год настану хаос или конфузија.

Свеобухватни школски план безбедности захтева смислени процес идентификовања безбедносних потреба, развијање техника превенције и интервенције, вредновање физичких капацитета, те обезбеђивање комуникације и професионалног усавршавања за представнике школе и локалне заједнице.

Школе би требало да антиципирају различите врсте криза које се могу појавити и да благовремено сачине план како би се са њима избориле. Приликом установљавања процедуре за кризно реа-

говање свака школа би требало да прво размотри могућност да се самостално, уз помоћ унутрашњих потенцијала и ресурса, избори са кризним ситуацијама. Један од најпродуктивнијих начина јесте формирање *кризних тимова*, састављених од запослених у школи, родитеља и представника локалне заједнице, који могу да адекватно и правовремено реагују на појаву безбедносних ризика.

Најбољи састав кризног тима постиже се када је он већински састављен од школског особља, будући да се оно и међусобно познаје и познаје ученике, те може лако и благовремено да се састане и изврши ревизије и преиспитивање кризног плана. Међутим, састав кризног тима може укључивати и персонал локалне заједнице (нпр. медицинско особље, психологе и представнике служби безбедности), што уз добру организацију може дати знатно продуктивније резултате.

Бројност кризног тима зависи од опсежности и обухватности кризног плана. Кризни план не би требало да буде сувише обиман, а ваљало би да обавезе чланова кризног тима буду равномерно расподељене. Сматра се да тим од 4 до 8 чланова може решавати безбедносне проблеме, као и адекватно остваривати сарадњу са родитељима.

Кризни тимови би требало да своје активности усмеравају на:

- активности превенције настајања кризних ситуација,
- интервенције што укључују кораке који се предузимају током кризне ситуације, чији је циљ да се минимизују ефекти кризе, као и да се спречи ескалација кризе, и
- интервенције што укључују кораке који се предузимају након кризне ситуације.

На жалост, школе су склоне да кризно реаговање поистовећују само са другим кораком.

Са планом реаговања на кризне ситуације треба да буду упознати особље школе, ученици и родитељи. За те потребе могуће је израдити приручнике, практичне водиче или прикладне брошуре. Познавање корака који се могу (и не могу) предузети у случају ванредне ситуације може побољшати безбедносну ситуацију школе. Уношење чињеница о елементарним непогодама и техничко-технолошким опасностима у школске садржаје (лекције) и вежбе може допринети да ученици разумеју разлоге настанка и одвијања таквих појава, али и да

стекну потребна знања и вештине понашања у таквим околностима. Понашање и заштита приликом испољавања појединих ризика физичко-техничке природе, могу лакше и брже бити усвојени од стране ученика, уколико се учење односно обучавање осмисле у виду различитих вежби или примерених игара. На тај начин могу се конструисати различите сцене или ситуације и практично употребити опрема за заштиту или прву помоћ. Ученици се тако могу учити не само мерама самопомоћи, већ и начелима солидарности, одговорности и тимског рада.

Стручњаци у области кризног менаџмента предлажу постојање тзв. „прибора за случај кризе“, у којем се налазе сви неопходни документи и опрема за почетно реаговање у ванредној ситуацији.

Овај прибор би требало да садржи:

- бројеве телефона за контакт,
- списак запослених и ученика,
- мапу школског објекта и окружења у којем се налази,
- мобилни телефон и радио-станицу,
- прибор за прву помоћ,
- ознаке (картице, одећа) којима ће запослени и ученици бити разликовани од других актера у решавању кризе.

4.2 Реаговање на социо-психолошке безбедносне ризике

Успешна школа види у сваком детету потенцијал да превазиђе тешкоће у којима се налази и да контролише своје негативне емоције. Одрасли у оваквим школским заједницама треба да користе способност препознавања знакова раног упозорења како би идентификовали потенцијалне проблеме пре него што они прерасту у озбиљно насилно понашање.

Свака школска заједница морала би да има развијену процедуру коју ученици и запослени треба да следе када уоче испољавање неке од знакова раног упозорења. На пример, у многим школама прво се обраћају директору. Уколико није реч о непосредној опасности, директор се обраћа школском психологу или неком другом ква-

лификованом стручњаку, који преузима одговорност за даље бављење проблемом. Ако се процени да је ситуација озбиљна – али да ипак не представља непосредну опасност – треба контактирати породицу детета. Пре него што се предузме било каква интервенција, потребно је консултовати се са родитељима детета. У случају када се покаже да фактори који су везани за школу проузрокују или погоршавају проблематично понашање детета школа мора брзо да реагује како би их изменила.

Често је тешко прихватити чињеницу да дете има проблем. Сви – укључујући управу, породице, наставнике, запослене у школи, ученике и чланове шире друштвене заједнице – могу схватити да је понекад сувише тешко признати да је детету у његовом блиском окружењу потребна помоћ. Када се суочи са отпором или порицањем, школска заједница мора истрајати у настојању да се помогне деци којој је помоћ потребна.

На жалост, *постоји озбиљна опасност од погрешног тумачења знакова раног упозорења*. Наставници и родитељи – и у неким случајевима, ученици – могу обезбедити да знакови раног упозорења не буду погрешно протумачени поштујући неколико важних принципа за њихово разумевање. Ови принципи обухватају:

Не чинити штету. Постоје одређени ризици приликом употребе знакова раног упозорења за идентификовање проблематичне деце. Први и најистакнутији је намера да се детету помогне што раније. Знаке раног упозорења не треба користити као образложење за искључивање, изоловање или кажњавање детета, нити се смеју користити као аргумент за формално идентификовање и погрешно обележавање деце. Формално идентификовање неспособности захтева објективну процену од стране квалификованих професионалаца. Поред тога, сви извештаји који се шаљу надлежним државним службама, а који су засновани на знацима раног упозорења, морају се третирали као поверљиви и могу се слати само уз сагласност родитеља (осим када је реч о извештајима о деци за коју се сумња да су занемаривана и злостављана од стране родитеља).

Посматрати насилно понашање и агресију у контексту. Насилно понашање увек има контекст. Насилно и агресивно понашање, као израз осећања, може имати много чинилаца који га изазивају – чиниоце унутар школе, породице и ширег друштвеног окружења.

У ствари, одређено окружење или ситуације могу, код деце која су склона агесији и насилном понашању, изазвати такво понашање. Нека деца се могу тако понашати ако дођу у стање превеликог стреса, ако им недостају вештине позитивног сналажења или ако су научена да агресивно реагују.

Избегавати стереотипе. Стереотипи могу ометати, па чак и нарушити способност школске заједнице да идентификује проблем и помогне проблематичној деци. Важно је бити свестан постојања стереотипа везаних за расу, социо-економски статус, сазнајне и школске способности и физички изглед. У ствари, такви стереотипи могу повредити дете, посебно када их прихвата школска заједница.

Посматрати знаке упозорења у развојном контексту. Деца и омладина на разним развојним нивоима имају различите социјалне и емотивне способности. Они своје потребе изражавају на разнолик начин у млађим и старијим разредима основне школе и у средњој школи. Суштина је познавање типичног понашања у различитим фазама развоја, како не би дошло до погрешног тумачења неког облика понашања.

Знати да деца типично испољавају вишеструке знаке упозорења. Уобичајено је да проблематична деца испољавају вишеструке знаке. Истраживања потврђују да већина проблематичне деце и оне која су склона агесији испољава више од једног знака, више пута, и то сваки пут све израженије. Према томе, важно је избећи претерано реаговање, засновано на постојању само једног знака раног упозорења.

Наставници и породица могу повећати своју способност да препознају знаке раног упозорења успостављањем блиских и брижних односа са децом и омладином – упознајући их довољно добро како би били свесни њихових потреба, осећања, ставова и образаца понашања.

Реаговање на упозоравајуће знаке мора бити смишљено, планско и организовано. Непромишљене акције често могу нанети више штете него користи. Истраживања указују да је постојање организованог система стратегија и интервенција за ученике који испољавају упозоравајуће знаке претпоставка успешног реаговања. Интервенције које се примењују треба да буду обухватне, трајне и међусобно усаглашене. Изаоловане и краткотрајне интервенције најчешће остају без успеха.

4.3. Развијање стратегија сарадње између школе и релевантних друштвених актера

Иницијални корак у успостављању партнерства између школа и представника државних органа представља изграђивање јасног оквира међусобне сарадње. Потребно је створити стратегију за максимално искоришћавање постојећих институционалних веза и проналажење најбољих начина за имплементацију законских прописа. Школе имају одређене правне дужности везане за стварање претпоставки које су неопходне за постизање безбедности у школском окружењу, које су им назначене позитивном законском регулативом. Државни органи имају надлежности поверене законима и другим релевантним прописима које се, такође, односе на превенцију и сузбијање безбедносних ризика у школама. Овим законским везама између школе и државних субјеката потребно је дати одговарајућу садржину у пракси и омогућити њихово ефикасно партнерство у сузбијању разноликих безбедносних ризика.

Основи кораци у развијању сарадње

- ✶ установљивање јасне и формализоване расподеле улога,
- ✶ развијање партнерских међуодноса,
- ✶ развијање заједничких оперативних процедура,
- ✶ успостављање консензуса око кључних проблема,
- ✶ јачање партнерске мотивације,
- ✶ стварање тимских стратегија,
- ✶ отворена комуникација између партнера,
- ✶ обезбеђивање средстава довољних за остварење предвиђених циљева,
- ✶ постојање јасних, ефективних и прилагодљивих акционих планова и планова за реаговање.

Организације локалне заједнице могу имати драгоцену улогу кроз сарадњу са школама. Овај процес налаже јачање поверења и квалитетнију комуникацију са школским особљем како би се изградила релациона моћ, чиме се хармонизују капацитети школске и локалне заједнице.

Кључни доприноси које локална заједница може да учини у циљу унапређења укупног школског амбијента јесу:

- ☛ унапређивање друштвеног контекста образовања тако да деца долазе у школу способнија да уче;
- ☛ подстицање учешћа родитеља и локалне заједнице у образовању деце и раду школа;
- ☛ преображавање културе школа и праксе школовања (Warren, 2005).

Партнерство између школе и осталих релевантних актера заснива се на поменутих принципима, али и на конкретним техникама и моделима. Оваква сарадња се може темељити на моделима који укључују наредна четири корака:

Скенирање – израда заједничких инструмената и формирање тимова, који би, уз јасну расподелу међусобних улога, вршили константно „снимање“ потенцијалних безбедносних проблема. Такви инструменти су:

- ☛ интервјуи са административним особљем,
- ☛ преглед актуелних и ранијих података о кршењу дисциплине и изазивању нереда или вршењу криминалних радњи у школи,
- ☛ вршење истраживања у које би били укључени наставници и специјализовано особље, поготово они који су у најближем контакту са проблематичним или угроженим ученицима,
- ☛ интервјуи и истраживања са учешћем ученика,
- ☛ интервјуи са родитељима и представницима локалне заједнице.

Анализа насталог проблема са свим његовим аспектима – зашто се проблем појавио и у којим околностима и условима, ко је одговоран за његово настајање, ко је жртва, које је место наступања проблема, које су службе, чланови особља или, пак, који ваншколски актери допринели, својим чињењем или нечињењем, његовом настајању или интензивирању.

Реакција – предузимање мера које би утицале на отклањање узрока проблема, превенцију будућих проблема, заштиту жртава инцидента, али и потенцијалних, каснијих жртава и боље обезбеђивање места на којем се десио инцидент. Ово се може постићи путем:

- ☛ појачавања надзора од стране одраслих (родитеља, старатеља или других лица у складу са кривичним законодавством Србије),
- ☛ појачавања надзора у оквиру саме школе, од стране особља и волонтера родитеља или волонтера из локалне заједнице (у

складу са законодавством које регулише овлашћења школског особља),

- едукације ученика ради подизања њихове свести о потенцијалним опасностима и смањивања изгледâ да постану жртве насиља (едукације могу спроводити тимови састављени од изабраних представника локалне заједнице, државних органа и школског особља, пре свега наставника),
- ригорозније примене дисциплинских правила и савесније имплементације законских овлашћења од стране надлежних у школи и ван ње,
- стварања атмосфере нетолерисања насиља међу ученицима путем организовања школских и ваншколских активности у којима би учествовали наставници, родитељи, представници државе и локалних структура власти, цркве и невладиних организација,
- успостављања система који би омогућавао жртвама да без опасности пријављују вршење насиља над њима,
- подизања нивоа сарадње између ученика и субјеката задужених за њихову безбедност (од наставника, психолога и педагога, преко школске администрације, до школског полицајца и социјалних служби).

Евалуација – последњи корак у процесу који се заснива на заједничком вршењу процене ефеката извршених мера, али и њиховом промишљању и планирању у фази пре и током примене. Оно се врши у циљу избора правих мера, њиховог константног праћења и, уколико је потребно, мењања и прилагођавања у складу са оствареним резултатима. Процена ефективности мера може се пратити путем следећих показатеља:

- смањење броја криминалних аката и дисциплинских прекршаја,
- смањење осећања несигурности и страха код ученика и наставника,
- остварен напредак у следећим индикаторима школске ефикасности:
 - унапређена атмосфера у школи,
 - виши степен израженог задовољства ученика, родитеља и других заинтересованих актера стањем безбедности у школи и њеном окружењу,

- мањи број дисциплинских укора, бољи школски успех ученика, мањи број ученика избачених из школе,
- напредак у комуникацији између ученика и школског особља,
- боља информисаност ученика о безбедносним ризицима.

Успостављање оваквих модела реаговања на безбедносне ризике у школама подразумева интензивну сарадњу свих поменутих кључних група актера. Једна од могућности за јачање партнерства јесте стварање менаџерских тимова за кризне ситуације, који би били састављени од представника свих наведених група, као и тимова за едукацију, које смо помињали. Оваква сарадња свих битних чинилаца школске безбедности, уз примену практичних и теоријских сазнања, могла би да у знатној мери унапреди стање безбедности у школама. Само успостављањем мреже сарадње могу се прибавити материјални, људски и финансијски капацитети за решавање безбедносних проблема школе.

Стратегије и планови развијени у партнерском односу свих поменутих чинилаца могли би да, услед комплексности и обухватности у њиховом креирању, буду ефективни, применљиви на специфичности школског окружења и прилагодљиви на промене које у њему настају.

5. ПРЕВЕНЦИЈА БЕЗБЕДНОСНИХ РИЗИКА У ШКОЛАМА

Постојање ефективних стратегија за идентификовање и сузбијање безбедносних ризика у школама није довољно за стварање безбедне школе. Супротстављање безбедносним ризицима даје најбоље резултате уколико постоји разрађен инструментаријум превентивних мера, који подразумева развијање превентивних стратегија и програма. Стратегије и програми за превенцију безбедносних ризика треба да обухвате константну обуку и усавршавање наставног, административног и специјализованог особља у школама, као и развијање програма сарадње са ученицима, родитељима, локалном заједницом и државним органима у циљу смањивања ризика настајања безбедносних проблема у школама.

Искуства сваке кризне ситуације могу и требало би да буду анализирана ради побољшања стратегија за превентивно деловање. Кампање са превентивним дејством представљају најбољи начин да се спрече најважнији узроци безбедносних проблема у школама.

Ангажованост запослених је у директној вези са количином информација којом располажу и степеном консултовања у процесу доношења одлука. Од велике важности је, такође, обучавање. Наставници и ненаставно особље морају знати најбоље методе како да:

- заштите ученике од опасности,
- себе одбране од напада,
- штите имовину,
- контактирају полицију и
- спроведу школски план за ванредне ситуације.

Новозапослено особље треба да буде упознато са безбедносном политиком школе. Ученици треба да буду подстицани да играју своју улогу. Родитељи треба да буду обавештени како је политика школе таква да штити интересе ученика и запослених. Они треба да знају шта се од њих захтева како би помогли да ова политика буде спроведена.

Често се превиђа и то да је делотворност мера безбедности такође променљива. Контролисање опасности налаже додатне напоре запослених и ученика. Ниједна мера безбедности не може бити савршено примењивана све време. Ентузијазам је највиши одмах након неког инцидента, али мере безбедности врло брзо почињу да представљају сметњу и онда се заобилазе или заборављају.

Потребно је превентивно деловати на све аспекте угрожавања безбедности школа, уз вођење рачуна о специфичностима социо-психолошког контекста и физичко-техничким карактеристикама школског окружења. Основни циљ превентивних мера, стратегија и програма јесте стварање безбедног школског амбијента, који ће смањити на минималну меру могућност настајања озбиљних безбедносних проблема у школама.

Пет водећих принципа у изради планова превенције и одговора на кризе

1. *Мора бити укључена друштвена заједница.* Израда планова превенције и одговора на кризе треба да буде производ сарадње свих чланова школске заједнице – локалне школске заједнице (наставници и друго особље), школске администрације, правних служби, ватрогасних служби, установа за ментално здравље, удружења наставника и родитеља и других партнера из заједнице.
2. Циљ плана треба да буде *подршка ученицима и запосленима.*
3. Планови треба да пруже *стратегије информисања* школског особља, родитеља и шире друштвене заједнице о сврси планова, процесима у њима и расподели одговорности. Сви запослени треба да буду упућени у планове и начине реаговања у случају различитих криза.
4. *Планови би требало да буду ажурирани и увежбавани* од стране свих учесника
5. У случају одсуства сарадње са локалном влашћу, *школска заједница треба да буде спремна да спроведе алтернативне* видове подршке учесницима.

Адаптирано из: *Being Prepared – Before A Crisis*, 2000.

5.1. Превенција физичко-техничких безбедносних ризика

Физичко-технички аспект заштите школе подразумева физичке карактеристике школског објекта које смањују степен испољавања ризика, одговарајуће материјалне ресурсе за праћење ризика и одговор на појаву истих (видео- и алармни надзор, техничко обезбеђење, заштитна опрема), као и људске ресурсе који су, својим вештинама, знањем или ауторитетом, у могућности да адекватно одговоре на појаве угрожавања безбедности (процена ситуације, контрола ситуације, спровођење мера заштите, коришћење заштитне опреме).

Карактеристике самог школског објекта (конструкција здања, уређење школског окружења) могу, у значајној мери, допринети вишем степену безбедности школе, а евентуални недостаци (непрегледност просторија и холова, необезбеђено двориште) надомештају се инсталирањем техничких компоненти заштите (видео-надзор, алармни систем, заштитне ограде и слични уређаји). Физичко-техничке мере заштите доприносе смањењу опасности од нежељених и изненадних појава угрожавања безбедности, међутим, то не значи да се запослени у школи могу у потпуности ослонити на функционисање само овог аспекта заштите. Свеобухватне мере превенције и сузбијања безбедносних ризика подразумевају и прикладне начине опхођења и навике у понашању запослених и ученика (понашање које не утиче на појаву или обим ризика), поседовање вештина у руковању техничком опремом, као и знања о реаговању у случају ванредних ситуација.

5.1.1. Мере заштите за спречавање и смањење последица безбедносних ризика

Мере које могу спречити појаву безбедносних ризика или смањити ефекте њиховог испољавања морају се креирати у односу на проблеме примећене као основне са којима се школа суочава.

МОГУЋИ ПРОБЛЕМИ (НЕДОСТАЦИ)	МОГУЋА РЕШЕЊА
<i>Контрола посетилаца</i>	
✦ Слободан улазак у зграду (незакључавање врата) ✦ Већи број издвојених блокова за наставу ✦ Већи број улаза у зграду и двориште ✦ Фреквентна употреба свих улаза у зграду	✦ Успостављање видео-надзора уласка/изласка и кретања унутар објекта ✦ Контрола свих лица која улазе у зграду (изузев наставника и ученика) ✦ Постојање чекаонице за посетиоце ✦ Вођење евиденције о посетиоцима и разлозима посете ✦ Постојање идентификационих картица за посетиоце ✦ Регулисање начина одвођења деце из школе од стране родитеља
<i>Безбедност школског дворишта</i>	
✦ Недовољно осветљење дворишта ✦ Неограђено двориште и слободан приступ трећим лицима ✦ Близина коловоза и саобраћајница ✦ Могућност оштећења школског објекта из дворишта (прозори, фасада)	✦ Ограђивање школског дворишта и евентуалног паркинг-простора ✦ Боље осветљење школског дворишта ✦ Обезбеђење прозора и улазних врата од оштећења (решетке и слични механизми) ✦ Ограђивање пешачког дела ✦ Физичко-техничко обезбеђење дворишта ✦ Обиласци од стране полицијских патрола ✦ Уредити простор око школе тако да школски објект буде јасно издвојен од непрегледних места, коловоза или паркиралишта и осталих објеката у близини

Насиље у школи

❖ Насилно понашање ученика и међусобни окршаји ❖ Поседовање оружја од стране ученика ❖ Конзумирање алкохола или опојних средстава од стране ученика ❖ Организоване туче групе ученика или група из различитих школа ❖ Насиље према наставницима ❖ Неадекватно понашање наставника према ученицима	❖ Постојање правилника о казним мерама према насилним ученицима ❖ Присуство лица из физичког обезбеђења школе ❖ Сарадња са локалним полицијским органима при пријављивању и сузбијању насиља ❖ Сарадња са родитељима ❖ Сарадња са објектима у близини школе у којима је могуће купити алкохолна пића ❖ Надзор школског дворишта у време и након завршетка наставе, као и ограђивање дворишта ❖ Могућност (анонимних) пријава ученика или наставника који се понашају недозвољено ❖ Видео-надзор треба да омогући јасан преглед улазно/излазних врата, главних и споредних холова, ходника ❖ На примерен начин обезбедити надзор тоалета (појединих делова)

Школска и лична имовина

❖ Крађа личне или школске имовине ❖ Оштећење школске имовине или самог објекта	❖ Саветовање ученика о недоношењу скупочених ствари у школу ❖ Обезбеђење наставничких просторија и кабинета ❖ Видео-надзор унутар школе и спољашњег дела објекта ❖ Охрабривање ученика на пријављивање познатих починилаца крађе или вандализма ❖ Израда интерних правилника о накнади штете ❖ Користити материјал који трпи вишеструка чишћења за фарбање зидова на којима се цртају графити

Ризици техничке природе

❖ Лоше стање електричних или водоводних инсталација ❖ Лоше стање школског објекта ❖ Непостојање заштитне опреме ❖ Близина производних или складишних погона или већих саобраћајница	❖ Реконструкција инсталација или отклањање оштећења на објекту ❖ Набавка неопходне заштитне опреме (противпожарни апарати, прибор за прву помоћ) ❖ Обука за пружање прве помоћи и поступања у случају незгоде ❖ Инсталирање противпожарних алармних система ❖ Сарадња са локалном влашћу у питањима контроле квалитета животне средине у околини школског објекта и обавештавања о евентуалним проблемима ❖ Јасно обележити правце кретања у случају ванредних ситуација ❖ Омогућити прегледност ходника, степеништа и улазно/излазних врата ❖ Приликом изградње новог или реконструкције постојећег објекта треба избегавати стварање теже уочљивих простора, издвојених просторија, збуњујућих ходника и праваца кретања
--	---

5.2. Превенција социо-психолошких безбедносних ризика

Успешна школска заједница помаже запосленима, ученицима и њиховим породицама у адекватном препознавању ризика и предузимању одговарајућих превентивних мера. То се може постићи уколико постоје:

- ❖ одлуке савета школе које омогућавају спровођење обуке и усавршавања; потребно је да школска заједница зна како да идентификује знаке раног и непосредног упозорења и принципе реаговања;
- ❖ руководство школе које охрабрује друге да што боље обрате пажњу на уочене знаке раног упозорења и да хитно обавештавају о свим уоченим знацима непосредног упозорења;

- лако доступан тим специјалиста који су обучени за процену и бављење озбиљним проблемима у понашању и учењу.

5.2.1. Модел тростепеног превентивног приступа

Резултати бројних истраживања спроведених у иностранству указују да је тростепени модел превентивног приступа најефикаснији начин сузбијања безбедносних ризика (Dwyer, Osher, 2000; Sprague, Walker, 2002).

Овај модел разликује три основна нивоа превентивног деловања:

- универзална превенција,
- селективна превенција,
- циљана – интензивна (индикована) превенција.

Универзална превенција обухвата активности које су усмерене ка изградњи безбедног школског амбијента за све ученике. Безбедан школски амбијент је онај који пружа оптималне услове за постизање успеха у школи и пожељно понашање ученика. На овом нивоу могу се применити следеће интервенције и активности:

- учење социјалних вештина,
- успостављање позитивне проактивне дисциплине,
- усвајање пожељног понашања у школи,
- активно надзирање,
- развијање система бриге и подршке,
- поштовање правила понашања у школи.

Селективна превенција подразумева активности које су намењене ученицима са ризичним понашањем. Назива се још и рана интервенција. Примена мера ране интервенције неопходна је за оне ученике који имају проблеме у понашању и успеху у школи. Мере ране интервенције, уз подстицајан школски амбијент, довољне су за разрешавање проблема већине ученика.

- интензивно учење социјалних вештина,
- учење вештина самоконтроле,
- менторски рад,
- појачан образовно-васпитни рад.

Индикована – циљана превенција састоји се у пружању интензивне помоћи ученицима са високо ризичним понашањем. Интензивна помоћ је неопходна оним ученицима чији се проблеми не могу у

потпуности разрешити мерама ране интервенције. Интензивна помоћ мора бити индивидуализована у складу са потребама и могућностима појединих ученика. Овај облик обухвата мере као што су:

- ☞ интензивно учење социјалних вештина,
- ☞ индивидуални рад на корекцији понашања,
- ☞ едукација родитеља и њихово укључивање,
- ☞ шира институционална сарадња.

	Ниво	Циљ	Популација
	Универзална превенција	Изградња безбедног школског амбијента за све ученике	85–90% ученика
	Селективна превенција	Рана интервенција за ученике са ризичним понашањем	7–10% ученика
	Индикована превенција	Интензивна помоћ за ученике са високо ризичним понашањем	3–5% ученика

Да би школа постала безбедно место за све, мора се водити рачуна о остварењу сва три нивоа безбедности. Није довољно створити безбедан школски амбијент уколико не постоје адекватне стратегије за пружање помоћи ученицима са високоризичним понашањем и осмишљен систем мера за рану интервенцију. У већини школа амбијент је прилагођен потребама највећег броја ученика, али не постоје програми и мере за рад са ученицима проблематичног понашања.

5.3. Сарадња школе са локалном заједницом и ширим друштвеним окружењем у развијању превентивних програма

Сарадња између школа и државних органа и организација, као и локалном заједницом дуготрајан је процес, чији успех зависи од више чинилаца. Сарадња се не успоставља простим постојањем законских обавеза једних према другима. Процес кооперације зависи од стварања и одржавања непрестане комуникације и позитивних односа утемељених на заједничким циљевима, вредностима и стратегијама. Када школе и представници локалне заједнице раде заједно, уз сарадњу са другим релевантним друштвеним актерима, могу се очекивати значајни резултати. Неки од њих су:

- школе, државни органи и локална заједница удружени могу да развију иновативне, систематске и дугорочне стратегије за превенцију и сузбијање проблема везаних за криминал и немире који се дешавају у школама и њиховом непосредном окружењу;
- школе и држава заједно могу имати значајан утицај на редуковање криминала и немира у школском окружењу;
- смањује се могућност непотребног „удвајања“ напора;
- ученици, школско особље, родитељи и локална заједница имају мањи страх од криминала и насиља;
- локалне власти учествују у организовању, финансирању и подржавању превентивних и других програма за ученичку популацију, а посебно за угрожене категорије;
- локална привредна структура може имати важну улогу у финансирању разноврсних пројеката везаних за побољшање безбедности у школама;
- школе и шира заједница у којој се налазе остварују виши ниво квалитета живота;
- постижу се бољи резултати у превенцији криминала и осталих безбедносних ризика.

Резултати сарадње школе са локалном заједницом и осталим релевантним друштвеним актерима треба да се огледају и у процесу креирања и примене интерних прописа које школа доноси у складу са законским овлашћењима која су јој дата. Они треба да буду добар оквир за испуњење безбедносних задатака који се постављају пред

наставно и административно особље. То значи да морају испуњавати не само правнотехничке стандарде јасноће, недвосмислености, транспарентности и применљивости, као и усаглашености са вишим правним актима, него и практичне захтеве везане за њихову усклађеност са друштвеном реалношћу. Школски прописи треба да конкретизују и ближе одреде законом дата овлашћења свих школских актера, као и да формализују расподелу улога између надлежних субјеката. Они морају бити довољно еластични да омогуће лако и брзо прилагођавање на разноврсне безбедносне ризике (наравно, у мери у којој је то могуће, с обзиром на њихов ранг и значај у правном поретку земље), али и да, у што је могуће већој мери, прегледно и једнозначно регулишу питања која су им дата у надлежност.

6. ПРЕПОРУКЕ И ПРАКТИЧНА УПУТСТВА ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ НИВОА БЕЗБЕДНОСТИ ШКОЛЕ

Остварење идеала сигурне и безбедне школе захтева широк и свестран приступ. Само рационално осмишљеним и добро координисаним напорима целе заједнице, укључујући наставнике, ученике, родитеље, опште и специјализоване службе, могуће је унапредити ниво безбедности школе. Препоруке и практична упутства која следе треба да помогну наставницима, ученицима, родитељима и припадницима локалне заједнице да правовремено препознају знаке који указују на могућност настајања безбедносних ризика и предузму одговарајуће интервенције на плану њиховог спечавања и сузбијања. Пре тога, биће указано на карактеристике школа у којима ове интервенције имају највише успеха.

6.1. Карактеристике безбедног школског амбијента

Стратегије за превенцију и сузбијање безбедносних ризика најефикасније су у школским заједницама које:

Подстичу успех у школи. Позитиван школски амбијент је онај у којем се подстиче став да сва деца могу постићи успех у школи и да се могу пристојно понашати а да се, истовремено, поштују индивидуалне разлике. Поред тога, постоји развијена свест да су за стварање оваквог школског амбијента подједнако одговорни ученици, запослени у школи и родитељи. Адекватна средства и програми помажу у остваривању ових очекивања. Мала је вероватноћа да ће се ученици којима је ускраћен такав школски амбијент понашати на друштвено пожељан начин.

Укључују породице на смислен начин. Ученици чије породице активно прате њихов успех у школи и изван ње имају више шансе да постигну успех у школи и мање шансе да буду укључени у неке

друштвено непожељне активности. Школске заједнице морају допринети да се у школи родитељи осећају добродошлима и да уклоне препреке њиховом активном учешћу у процесу праћења образовања њихове деце. Успешне школе, такође, подстичу родитеље да изразе бриге везане за њихову децу и пружају им потребну помоћ за отклањање нежељеног понашања њихове деце.

Развијају везе са локалном заједницом. Сви релевантни друштвени актери морају бити ангажовани на стварању безбедног школског амбијента. Школе које блиско сарађују са родитељима, државним органима и локалном заједницом могу имати користи од свих њих. Када су ове везе слабе, расте опасност од насиља у школама, а смањује се могућност да се помогне деци која су у опасности од насилног понашања.

Подстичу позитивне односе између ученика и запослених. Истраживања указују да један од најбитнијих фактора за спречавање насилног понашања ученика представља позитиван однос са одраслима који могу бити од помоћи када је то потребно. Они често од запослених у школи очекују да их посаветују, подрже и усмере. Некој деци је потребна помоћ у превазилажењу осећања изолованости и у успостављању веза са осталима. Успешне школе, такође, негују позитивне односе међу ученицима – оне подстичу ученике да се међусобно помажу и да се пријатно осећају помажући другима када им је то потребно.

Отворено расправљају о безбедносним проблемима. Деца долазе у школу са различитим схватањима – и често погрешним мишљењем – о смрти, насиљу и употреби оружја. Школа може смањити безбедносне ризике учећи децу о опасности ватреног оружја, као и одговарајућим стратегијама за контролисање емоција, изражавање љутње на прикладан начин и решавање сукоба. Такође, у школама деца треба да науче да су она одговорна за своје поступке и да извршени избор доводи до последица за које се она сматрају одговорном.

Односе се према ученицима са једнаким поштовањем. Главни извор сукоба у многим школама јесте дискриминација или привилегованост ученика (или, барем, присуство осећања ученика о постојању ових пракси) због њихове националности, пола, расе, социјалног положаја, вероисповести, инвалидитета, сексуалног

опредељења, физичког изгледа или нечег другог – било од стране запослених, било од стране вршњака. Ученици према којима се односи неправедно, или имају доживљај таквог односа, могу постати и мете насилног понашања. Такође, жртве дискриминаторског понашања могу реаговати на агресиван начин према себи или другима. Успешне школе промовишу идеју да су сва деца важна и поштована. Постоји смишљено, систематско настојање – на пример, излагањем деčјих радова, јавним приказивањем најбољих школских радова, поштовањем разлика међу ученицима – да се успостави стање које одражава бригу и подстиче везивање ученика за школску заједницу.

Проналазе начине на које ученици могу изразити своје проблеме. Откривено је да су вршњаци група која најчешће унапред зна нешто о потенцијалном појављивању одређених безбедносних ризика у школи. Школе морају да пронађу начине на које ученици могу дискретно, без опасности по себе, пријавити проблематично понашање што може довести до опасних ситуација. Ученици који пријављују могуће насилно понашање у школи морају бити заштићени. Од важности је да школе јачају позитивне односе између ученика и одраслих, тако да се ученици осећају безбедним приликом и након давања информација о могућим опасним ситуацијама.

Помажу деци да се осећају сигурно приликом изражавања својих осећања. Веома је важно да се деца осећају сигурно када изражавају своје потребе, страхове и бриге запосленима у школи. Када им је ускраћен приступ одраслима који би требало да се брину о њима, јавља се осећање изолације, одбачености и разочарања, чиме се повећава и вероватноћа за појаву непожељног понашања.

Нуде продужени дневни програм за децу. Школски програми који се одвијају пре и после наставе могу бити делотворни у превенцији насиља. Успешни програми се добро надгледају и омогућавају деци подршку и различите активности, као што су саветовање, менторски рад, бављење уметношћу, волонтерски рад, рад у секцијама, рад на рачунарима и помоћ у изради домаћих задатака.

Афирмишу развој личности и грађанске свести. Поред образовне улоге, школа мора помоћи ученицима да постану добри грађани. Прво, школа мора промовисати универзалне вредности, као што су поштење, љубазност, одговорност и поштовање других.

Уважавајући чињеницу да су родитељи најодговорнији за морални развој своје деце, школа треба да сарађује са њима у промовисању ових вредности.

Идентификују проблеме и оцењују напредовање ка решењу. Школе морају да отворено и објективно испитају околности које могу бити опасне за ђаке и запослене и ситуације у којима се чланови школске заједнице осећају угроженим или заплашеним. Сигурне школе континуирано оцењују напредовање у идентификовању проблема и прикупљају податке који се односе на напредовање ка решењу. Штавише, успешне школе дају на увид ове информације ученицима, родитељима и локалној заједници.

Подржавају ученике у њиховом сазревању и стварању радних навика. Младима је потребна помоћ у планирању њихове будућности и у развијању способности које ће их учинити успешним. На пример, школа може да обавести ученике о могућностима волонтерског рада, програмима запошљавања младих, као и о помоћним пословима који ће им олакшати да се повежу са одраслима у заједници.

6.2. Шта може да уради локална заједница?

Локална заједница може значајно помоћи школи у превенцији и сузбијању безбедносних ризика. Дајемо само неке од предлога.

Успостављање и развијање партнерског односа између школе и локалне заједнице. Школе функционишу у оквиру шире заједнице. Учешће породице, социјалних служби, служби здравствене заштите, полиције, органâ правосуђа, грађанских организација и других актера неопходно је за успешно интервенисање и превенцију насиља у школама. Индивидуално и колективно, организације које постоје у заједници остварују велики допринос. Те организације могу са школом разменити информације о:

- криминалном понашању младих,
- систему за праћење и утврђивање заступљености насиља,
- изворима финансирања и начину обезбеђења неопходних финансијских средстава,
- могућностима ангажовања волонтерâ,
- постојећим програмима и услугама које су намењене деци и омладини.

Коришћење ових ресурса и креирање успешног партнерског односа са циљем редуковања насиља у школи захтева одлучно руководство школске управе. Развијена сарадња између школе и локалне заједнице има вишеструку перспективу и омогућава поделу одговорности и постигнућа.

Идентификовање и процена проблема. Руководство и особље школе, ученици, родитељи и представници заједнице имају различито виђење криминалног понашања ученика у школи. Ова различита виђења отежавају слагање у погледу примарног проблема криминалног понашања у школи и решавања питања безбедности. С обзиром на то да перцепција постојећих проблема није увек прецизна, важно је спознати који су проблеми важни, а потом деловати у правцу њиховог решавања. У развијању обухватног школског плана безбедности локална заједница и школа треба да постигну консензус у погледу примарних проблема. То се може постићи прикупљањем информација из различитих извора и њиховом широком разменом међу субјектима безбедности.

Постављање реално остваривих циљева и задатака. Циљеви описују сврху планираних постигнућа. Задаци су последични мерљиви кораци неопходни за постизање сваког циља. Њима се описује „ко ће, на који начин, шта и како“ урадити. Постављањем нереалистичног циља, као што је елиминација насилног понашања у школи, или циља који је изузетно тешко остварити повећава се могућност неуспеха и изазива оштра критика. Циљ је знатно кориснији када је прецизно и разумно дефинисан и када је праћен кратком листом конкретних задатака. Циљеви и задаци се базирају на тачним подацима о идентификованим специфичним школским проблемима. Реалистични и прецизни циљеви воде ка бољем извршавању и, коначно, дугорочном успеху. Циљеви се брже постижу када су јасно дефинисани и када се извршење задатака повери малој групи одговорних и задатку посвећених појединаца.

Идентификовање одговарајућих програма и стратегија. Иако су поједини програми и стратегије успешнији него други, није могуће издвојити ниједан програм или стратегију која је ефикасна у задовољењу потреба свих ученика. Најбољи приступ је комбиновање програма и стратегија базираних на циљевима, задацима, потребама и ресурсима идентификованим у обухватном плану. План би требало

да понуди неколико програма и стратегија намењених целокупној популацији ученика, али и да усмери програме ка ученицима који су изложени већем ризику него остали. Успех се повећава праћењем ученика из године у годину, понудом додатних интервенција у одговарајућим интервалима и коришћењем превентивних техника. У избору програма и стратегија треба узети у обзир податке о садашњој ефективности програма и стратегија, као и њихову усклађеност са циљевима и задацима обухватног плана унапређивања безбедности.

Примена обухватног плана унапређивања безбедности. Локалне заједнице се разликују према начину на који припремају и примењују план. Међутим, неколико основних корака треба да буду смернице за све заједнице. У фази припреме ваља учинити следеће:

- обезбеђивање општинских дозвола,
- обезбеђивање подршке заједнице путем јавних кампања,
- обука особља,
- селекција ученика за учешће у програмима и
- обезбеђивање дозвола родитеља за учешће ученика у програмима.

Званичници општине треба да одобре изабране програме, као и инструменте за евалуацију. Спровођење кампања у локалној заједници погодно је за поједине програмске интервенције, подизање свести заједнице о проблему насиља у школи, представљање интервенција, објашњавање процеса и позивање стручњака, волонтера и донатора. Обука особља утиче на повећање конзистентности и квалитета начина примене програма и развијање мотивације и ентузијазма за учешће у програму. У неким интервенцијама критеријуме за селекцију ученика представљају ризични фактори и потребе. Пожељно је да родитељи дају свој пристанак за учешће ученика у овим интервенцијама. Ове елементе је потребно регулисати пре него што се ученици укључе у програм.

Континуирано праћење и процена критични су кораци у примени плана. Током примене треба обратити пажњу на следећа питања:

- Да ли је развијена процедура за праћење примене плана?
- Да ли постоји усаглашеност између плана и актуелних догађаја?
- Да ли буџет одговара реалним потребама?

- ☞ Каква је иницијална реакција ученика, особља и родитеља на план?
- ☞ Да ли постоје непредвиђене тешкоће и препреке за примену програма?
- ☞ Да ли постоје неочекиване негативне последице одабраних програма и стратегија?
- ☞ Какве су промене у природи проблема настале током примене програма?
- ☞ Какве је измене и прилагођавања потребно извршити у оквиру плана?

6.3. Шта може да уради школа?

Руководство и особље школе морају бити активно ангажовани у процесу унапређивања и одржавања нивоа безбедности школе. Школа ни у којем случају не сме бити у улози пасивног примаоца утицаја заједнице у којој функционише, она управо треба да буде активан креатор друштвеног амбијента. У том циљу школа може и треба да предузме следеће активности:

Пружање јаке подршке од стране управе школе у проценивању и унапређивању безбедности школе. Обухватан приступ проблему безбедности и сигурности школе изискује ангажовање школске управе и директора у реализацији неколико задатака истовремено. То су:

- ☞ процена безбедносних потреба школе,
- ☞ контрола и надзор школског објекта у циљу обезбеђења чистог и безбедног окружења,
- ☞ примена правила о поштовању и награђивању просоцијалног понашања,
- ☞ примена курсева обуке на нивоу школе о безбедности и избегавању насиља,
- ☞ обезбеђивање саветодавних и других социјалних услуга и помоћи за све ученике.

Директно ангажовање руководства школе пружа неопходну подршку правилима и стратегијама које се тичу безбедности школе.

Преобликовање школског амбијента са циљем отклањања мрачних, издвојених и просторија без надзора. Физички услови школе могу утицати на појаву насилног понашања. Школа може бити организована тако да ограничи приступ трећих лица, да повећа способност школског особља за визуелну контролу и надзор свих делова школског објекта и да редукује безразложна окупљања у школи. Школе треба да буду грађене тако да испуњавају неопходне безбедносне услове, али и већ изграђене школе могу да изврше измене како би унапредице ниво безбедности. Инсталација адекватног осветљења, сигурносних врата и прозорских брава, минимизовање коришћења просторија за складиштење приватних ствари и отклањање покретних таванских плоча важне су безбедносне мере, које све школе треба да усвоје. Кључ је у томе да школско окружење постане безбедније и да се школски простор користи конструктивно без проузроковања рестриктивног окружења.

Увођење система извештавања и анализирања насилних и не-криминалних инцидената. Информације не могу бити успешно искоришћене уколико нису адекватно прикупљене и испитане. Систем извештавања о инцидентима пружа могућност систематичног приступа у праћењу кршења правила и анализирању проблематичних подручја. Континуирано прикупљање тачних података о инцидентима насиља и повредама у школи помаже особљу школе да идентификује актуелне трендове у испољавању школског насиља. Повремено праћење облика понашања појединачних ученика погодан је за идентификовање оних ученика код којих постоји потреба за пружање додатне помоћи како би се спречила појава озбиљнијих проблема.

Креирање ефективних дисциплинских правила Школска правила морају бити јасна и константно захтевана. Озбиљне и поновљене насилне поступке треба кажњавати строже него мање озбиљне и не толико честе преступе. Од великог је значаја да школска правила понашања буду периодично представљана ученицима, родитељима и особљу. Честа пракса у многим школама састоји се у томе да ученици и родитељи на почетку школске године потпишу документ којим потврђују да су упознати и да се слажу са постојећим правилима школе. Дисциплиновано и одговорно понашање мора се захтевати од свих ученика.

Успостављање партнерског односа са полицијом. Иако школе могу имати своје приватно обезбеђење, од изузетног је значаја успостављање сарадње са локалним органима реда. Обе горепоменуте групе имају важну улогу у успостављању неопходног нивоа безбедности у школи. Приватно обезбеђење школе је упознато са школским објектом, сигурносним уређајима у школи и структуром ученика. Са друге стране, припадници полиције су прошли обуке и имају искуства у решавању насилних инцидената. Школе треба да извештавају полицију о криминалним понашањима у школи и тиме јасно ставе до знања да недозвољена понашања неће бити толерисана. Полиција може водити и различите специјалне курсеве о злоупотреби психоактивних супстанција, превенцији киднаповања, безбедности оружја.

Ангажовање стручњака за безбедност за потребе изграђивања и одржавања школског система безбедности. У појединим школама може постојати потреба за посебним мерама обезбеђења у циљу подизања нивоа безбедности школе. Мере обезбеђења у школи могу подразумевати:

- ангажовање специјализованог особља за безбедност,
- инсталирање сигурносних уређаја,
- спровођење насумичних инспекција,
- обезбеђивање идентификационих картица за ученике и запослене.

Унапређивању безбедности доприноси спровођење обука за ученике и особље школе, побољшање комуникације, провера сигурносних уређаја и процедура, приказ начина њиховог одржавања и иновирање технологије. Ослањање у највећој мери на сигурносне уређаје, као што су детектори метала, без адекватног особља, тренинга, и других стратегија може имати тек ограничен утицај на безбедност.

Школско особље може учествовати у превенцији и сузбијању безбедносних ризика путем следећих активности:

- активно учествовање у процени безбедносних ризика,
- припрема плана за реаговање у кризним ситуацијама,
- идентификовање потреба за безбедносном опремом (детектор метала или видео-надзор),
- појачавање веза са локалним заједницом,
- обезбеђивање активности које су безбедне за ученике.

Обука школског особља о свим аспектима превенције насиља.

Обука запослених о начинима успостављања и одржавања дисциплине на часу и у школи, интензиван рад са проблематичним ученицима и опхођење према ученицима са поштовањем умањују вероватноћу да ученици испоље насилно понашање у школском окружењу. Запослени треба да буду обучени да ученицима послуже као модели ненасилне комуникације и да поставе стандарде за одговарајуће понашање и комуникацију. Ограничавање броја ученика који су додељени сваком наставнику повећава изгледе да сама обука постигне очекиване резултате. Запослени треба да буду упознати са школским правилима о насилном понашању, морају знати како да користе алармни систем, када да упуте ученика на саветовање или дисциплиновање, и шта да учине у кризним ситуацијама.

Пружање могућности свим ученицима да разговарају са школским психологом или педагогом. Сви млади људи поседују мноштво различитих емоционалних потреба са којима долазе у школу. Неке потребе се могу разрешити кроз сусрете са вршњацима или особљем (наставници, школски психолог и педагог), док друге потребе изискују адекватну процену и односе се на услуге заједнице. Ако се ове потребе подесно задовоље, мања је вероватноћа да се ученици приклоне негативном понашању.

Креирање плана за реаговање у кризним ситуацијама. Озбиљни, али ретки догађаји, као што су пуцњаве, претње бомбом, талачке ситуације и сличне кризе, налажу брз и унапред планиран одговор. Обухватни план за суочавање са кризним ситуацијама треба да садржи следеће елементе:

- јасно и прецизно описане дужности и обавезе тима за реаговање на кризе,
- план евакуације у кризним ситуацијама,
- план обавештавања и координације са органима полиције, изабраним представницима локалне заједнице, државним агенцијама и другим подесним ауторитетима,
- план за брзо обавештавање родитеља,
- стратегија комуникације са локалним медијима,
- листа саветника одабраних зарад садецом на контрауматичних догађаја.

Примена програма едукације и обуке за спречавање насиља у школи. Многи програми који се примењују у школи успешни су у спречавању и редуковању насилног понашања. Едукативни програми у школи могу бити усмерени на уобичајене предрасуде о насиљу и погрешне перцепције о нормативном понашању. Програми обуке могу бити усмерени на следеће ситуације:

- Како избећи опасне ситуације, места и особе?
- Ко ме и како се обратити за помоћ у случају опасности?
- На који начин обавестити ауторитете о постојању оружја у школи?

Пожељно је организовати програме развијања и унапређивања социјалних вештина.

Програми социјалних вештина најчешће обухватају следеће области:

- социјална интеракција,
- решавање проблема,
- суочавање са стресним ситуацијама,
- комуникација,
- пружање отпора притисцима вршњака,
- уважавање индивидуалних разлика,
- препознавање предрасуда,
- управљање бесом,
- решавање конфликта.

Програми развијања и унапређивања социјалних вештина могу се успешно комбиновати са интерактивним стратегијама учења.

Креирање климе толеранције. Развијање, јачање и одржавање безбедног окружења за учење подразумева креирање толерантне социјалне климе, у којој се сви ученици осећају пријатно и сигурно. Млади, посебно у периоду адолесценције, имају снажну потребу да буду прихваћени од стране својих вршњака. Међутим, услед предрасуда, незнања и нетолеранције поједини ученици или групе ученика могу бити неприхваћени и одбачени од стране вршњачке групе. Извори сукоба у већини школа јесу некоректан однос и поступање према појединим ученицима условљени етничком, расном, полном, верском или социјалном припадношћу, физичким изгледом,

хендикепом, сексуалном оријентацијом. Подстицање ученике да прихвате различитости могуће је остварити путем информисања, увођењем правила која спречавају злостављање и дискриминацију, као и пружањем могућности учествовања у групама подршке.

Повезивање са заједницом у циљу унапређеђивања безбедности ученика. Потребно је да млади буду безбедни у сваком тренутку, а не само код куће и у школи. Особље школе може покренути иницијативу заједничког рада са партнерима из заједнице како би се формирала безбедна подручја, као што су полицијске и ватрогасне станице, болнице, библиотеке, музеји и слично.

Активно укључивање ученика у доношење одлука о формирању школских правила и програма. Ученици најбоље познају добре и лоше стране школских правила и програма, па је ученичка улога у њиховом обликовању изузетно важна. Када ученици учествују у процесу доношења одлука, већа је вероватноћа да подрже и поштују донете одлуке. Ученици су најбољи извор креативних идеја, које могу бити прикупљене од свих ученика, председника разреда и ученика који су активни у школским безбедносним програмима.

Припремање годишњег извештаја о проблематичном понашању ученика и безбедности у школи. Школско особље, родитељи, ученици и други чланови заједнице желе да знају у којој је мери њихова школа безбедна и какви су резултати постигнути на том пољу. Школа може да прикупи и табеларно прикаже податке о инцидентима криминалног понашања или непоштовања правила, да извештава о учесталости ових понашања, да пореди учесталост насилног понашања у школи са сличним трендовима који се појављују у локалној заједници и, на крају, треба да утврди како ови трендови утичу на промену правила и процедура у школи. Овај извештај може послужити и за представљање школских програма безбедности како породици тако и широј локалној заједници.

Десет препорука за успостављање адекватног безбедносног менаџмента у школи

1. Омогућите ученицима анонимни систем пријављивања опасности или несигурности са којом су суочени.
2. Немојте претпостављати да ће надлежне институције или органи изван школе континуирано пратити безбедносно стање у школи.
3. Немојте претпостављати да су родитељи уверени у безбедност школе. Морате их обавештавати о својим активностима, чак и ако они то директно не траже.
4. Периодично вршите ревизију својих планова заштите.
5. Немојте очекивати да ће ученици пријавити информације од значаја за безбедност школе само зато што је то „исправна ствар“.
6. Ангажујте стручњаке који би вршили ревизију планова заштите.
7. Не очекујте да ће органи заштите моћи правовремено да вам пружи помоћ у случају ванредне ситуације.
8. Немојте претпостављати да ћете Ви лично обавезно бити присутни за време ванредне ситуације.
9. Осигурајте да сви запослени документују активности везане за безбедност школе.
10. Не потцењујте значај људског фактора у постизању адекватног нивоа безбедности, без обзира на савременост и присутност техничких средстава заштите.

Адаптирано из: Brunner, Lewis (2005)

6.4. Шта могу да ураде родитељи?

Сви родитељи су забринуте за безбедност своје деце. Родитељи, заједно са школом и локалном заједницом, могу много учинити на плану обезбеђења безбедног и сигурног окружења. Ангажовање родитеља може бити изражено кроз следеће активности:

Активна комуникација са децом. Комуникација је важна компонента у развоју детета и представља константан изазов. Бити доступан и бити приступачан подједнако је важно као и имати

прави одговор на питање или правилно решавати проблем. Овде су кључни складност, искреност и разумевање. Разговором са децом показујемо да неко брине о њима, даје им се шанса да поделе своје проблеме, интересовања и страхове и подстиче се развој идеје да је њихов школски и лични живот могуће унапредити. Свакодневни разговори стварају природне могућности за развој социјалних вештина, вештина контроле беса, вештина решавања проблема и учења начина избегавања виктимизације.

Доследност у дисциплиновању деце. Након успостављања правила понашања важно је да родитељи разговарају са децом о својим схватањима криминала, насиља, оружја и одговарајућој самоодбрани. Поред тога, важно је да деца увиде како родитељи подржавају правила понашања школе и сваку предвиђену казну за кршење тих правила. Деца треба да разумеју разлоге постојања правила понашања. Уколико дете прекрши неко правило, казна ће бити ефективнија уколико је доследна и адекватна тежини и учесталости прекршаја, те уколико је изречена пријатељским гласом и са целокупним уверљивим објашњењем. Укључивање деце у активности које их уче конструктивним вештинама, као што су одговорност, адекватно понашање током игре, самоконтрола и постављање циљева, важни су, јер их удаљавају од неприхватљивог понашања. Родитељи могу осмислити награде или подстицаје за пожељно понашање како би спречили будуће кршење правила и допринели конструктивном понашању.

Пружање модела просоцијалног понашања. Најбољи начин подучавања детета јесте демонстрација. Кроз свакодневне активности родитељи, између осталог, уче децу како да реагују у различитим социјалним ситуацијама, како да се суоче са конкуренцијом и поразима, расправљају о разликама, решавају конфликте, да се суочавају са фрустрацијама у решавању проблема и како да се боре са стресом и бесом. Деца уче и од других одраслих из свог окружења, па је зато важно да разумеју да у сличним ситуацијама људи реагују различито. Изложеност деце негативним утицајима указује на значај родитељске улоге као модела позитивног понашања.

Укључивање у активности школе и локалне заједнице. Учествовање родитеља у активностима школе и животу заједнице може имати више користи. На тај начин се родитељима пружа прилика да

виде оно што виде и њихова деца, и да стекну бољи увид у потребе своје деце. Присуство родитеља обезбеђује континуитет за ученике приликом преласка из једног окружења у друго. Учествовање у активностима пружа могућност родитељима да се, поред осталог, боље упознају са наставницима и другим особљем школе, и да кроз заједнички рад омогуће задовољење децијих потреба онда када родитељи нису присутни.

Практични примери укључивања родитеља у активности школе и локалне заједнице у циљу подстицања позитивног понашања и стварања повољних прилика за учење

- ✿ Контролисати да дете редовно иде у школу и ради домаће задатке.
- ✿ Упознати се са наставницима и руководиоцима.
- ✿ Подстицати децу да учествују у ваннаставним активностима.
- ✿ Читати деци и пружити им помоћ у вежбању читања.
- ✿ Контактирати одговарајућу особу из школе уколико код детета постоји проблем везан за школу.
- ✿ Присуствовати родитељским састанцима, састанцима заједнице и, када је могуће, волонтирати у школи или програмима заједнице у којима дете учествује.
- ✿ Упознати се са правилима понашања школе и дискутовати о њима са дететом.
- ✿ Сарађивати са школским особљем када је дете агресивно или је било жртва агресије у школи.
- ✿ Сарађивати са другим родитељима и организацијама како би били уверени у сигурност детета приликом његовог одласка и доласка из школе.
- ✿ Активно наставити едукацију детета и током летњег распуста.

Држање пиштоља и другог оружја ван домаћаја деце. Ако се у кући или у близини куће чува пиштољ или неко друго оружје, важно је да оно буде закључано и ван домаћаја деце и адолесцената. Пиштоље треба држати ненапуњене, када је то могуће, и са муницијом закључаном на одвојеном месту. Ватрено оружје није играчка, али га деца често тако опажају.

Ограничавање изложености деце искуствима криминалног понашања и насиља. Ограничавање изложености деце криминалу и насиљу тежак је, али важан задатак за сваког родитеља. Деца су на различите начине изложена реалном или симболичком насиљу и другим облицима криминала. Насиље се налази на телевизији, у филмовима, штампи, на радију, на интернету, у представама, у суседству, у кућама, у школама, на спортским догађајима, у видео-игрицама, у музици, на путу и на многим другим местима. Нека деца не могу у потпуности да схвате и да се изборе са таквим утицајем криминала и насиља. Због учесталих и нереалистичних приказа у медијима, деца могу помислити да су насилни догађаји уобичајенији него што то заиста јесу. Деца можда неће у потпуности прихватити праве последице насилног понашања. Као резултат, деца настоје да се понашају насилно у својим играма, па када постану фрустрирана или љута, ова понашања могу попримити озбиљну форму.

Савети родитељима

- ❧ Разговарајте са вашим дететом о правилима понашања у школи. Подржите та правила и помозите вашем детету да схвати разлоге њиховог постојања.
- ❧ Укључите ваше дете у процес одређивања правилâ понашања у кући.
- ❧ Разговарајте са вашим дететом о насиљу које је видело – на телевизији, у компјутерским играма, или можда у комшилуку. Помозите му да разуме последице насиља.
- ❧ Научите ваше дете како да решава проблеме. Похвалите га када успешно реши неки проблем.
- ❧ Помозите вашем детету да пронађе начин како да изрази свој бес, а да при том вербално или физички не повреди друге.
- ❧ Помозите вашем детету да разуме вредност прихватања индивидуалних разлика.
- ❧ Обратите пажњу на узнемиравајуће понашање вашег детета. На пример, чести изливи беса, туче и малтретирање друге деце, окрутност према животињама, подметање пожара, чести проблеми са понашањем у школи и комшилуку, мало другова и употреба алкохола и дрога могу

представљати знаке озбиљних проблема. Помозите вашем детету. Разговарајте са стручњацима од поверења у школи вашег детета.

- Држите све правце комуникације са вашим дететом отворене – па чак и када то није лако. Подстичите ваше дете да вам увек каже где ће и са ким ће бити. Упознајте другове вашег детета.
- Саслушајте ваше дете ако је забринуто за своје другове који евентуално испољавају проблематично понашање. Испричајте та сазнања стручњаку од поверења, као што су школски психолог, педагог, разредни старешина, наставник или директор школе.
- Учествојте у школском животу вашег детета тако што ћете му прегледати и помагати у изради домаћих задатака, разговарати са његовим наставницима и учествовати у школским активностима, као што су трибине за родитеље, школске приредбе, такмичења и сличне манифестације.
- Сарађујте са школом коју похађа ваше дете како би она била што посвећенија свим ученицима и њиховим породицама. Изнесите своје идеје о томе како школа може да подстакне учешће породице, да сви буду добродошли и да на смислен начин буду укључени у процес образовања и васпитања.
- Подстичите вашу школу да понуди ваншколске програме за своје ученике.
- Разговарајте са родитељима другова вашег детета. Расправљајте са њима како можете оформити тим који би бринуо о безбедности ваше деце.

6.5. Шта могу да ураде ученици?

Ученици могу учинити много тога у процесу стварања безбедне школе. Они су активни учесници стварања и одржавања позитивне социјалне климе у школи. Да би се унапредио ниво безбедности школе, потребно је код ученика подстицати следеће:

Одговорно и дисциплиновано понашање. Насилно и криминално понашање се испољава у свакодневним околностима и може бити редуковано кроз свакодневне активности. Ученици треба да:

- ✎ решавају проблеме и конфликте ненасилним путем;
- ✎ уздржавају се од провоцирања, задиркивања, погрдног називања и чињења других понашања која могу повредити емоције других ученика;
- ✎ поштују друге ученике, школско особље и чланове своје породице;
- ✎ познају и придржавају се правилâ понашања у школи.

Пријављивање претњи и насилног понашања особљу школе. Ученици најбоље знају шта се дешава у њиховој школи. Они треба да упознају своје родитеље и наставнике с насилним понашањем других ученика, без обзира на то да ли су они сами били жртве насиља или не. Поједини ученици не саопштавају такве информације, јер не желе да се мешају у ствари за које сматрају да се њих лично не тичу, други верују да је зарад очувања другарских односа исправно прећутати и сакрити сазнања ове природе, док се поједини ученици плаше осветољубивих реакција ученика које би пријавили. Чињеница је да извештавање о претњама и насилном понашању може заштитити ученике и понекада чак спасти њихове животе. Ученици треба да преузму одговорност за пружање информација које поседују. Заузврат, особље школе мора преузети одговорност за успостављање једноставног анонимног система пријављивања.

Активно учествовање или иницирање школских програма превенције насилног понашања. Ученици могу директно допринети редукацији насилног понашања кроз учествовање у различитим превентивним програмима који се организују у школи. Активности у којима се ученици могу појавити као непосредни реализатори јесу:

- ✎ вршњачко саветовање,
- ✎ вршњачка медијација,

- ☛ учење вештина разрешавања конфликта и решавања проблема,
- ☛ организовање ваншколских активности,
- ☛ вршњачко менторство,
- ☛ вршњачки судови.

Ученици могу особљу школе пружити значајне информације које доприносе унапређењу нивоа безбедности, као што су указивање на пропусте у систему обезбеђења (места где се крију оружја, продаје дрога, организују туче и одвијају слични преступи) или давање предлога о начинима пријављивања насиља без страха од могуће освете.

Учење понашања којим се избегава виктимизација. Нико својом вољом не одлучује да ли ће бити жртва насиља или не, нити контролише све што се око њега дешава. Ипак, ученици својим понашањем значајно могу смањити вероватноћу да постану жртве. Одбијање да се учествује у тучи, избегавање опасних места или пажљиво доношење одлука о удруживању са појединим вршњацима само су неки од начина на које је могуће спречити виктимизацију.

Тражење помоћи. Ученици треба да разговарају о својим проблемима са одраслим особама у које имају поверења. Веома често одрасле особе могу да пруже помоћ, подршку и савете који су ученицима потребни да разреше проблематична питања.

Савети ученицима

- ☛ Саслушај своје другове уколико желе са тобом да поделе своје бриге и проблеме. Подстакни их да потраже помоћ од старијих у које имају поверења – као што су родитељи, школски психолог, педагог, разредни старешина. Ако си врло забринут, ти им потражи помоћ. Испричај о томе својим родитељима.
- ☛ Оснуј, придружи се или дај подршку ученичкој организацији која се бори против насиља.
- ☛ Сарађуј са локалним пословним и друштвеним групама на организацији активности посвећених младима које им помажу да размишљају о начинима превенције насиља у школама и у локалној заједници.

- ✎ Организуј скуп и позови на њега школског психолога, школског педагога, наставнике, родитеље и ученике. На скупу разговарајте о томе како изаћи на крај са насиљем, застрашивањем и малтретирањем.
- ✎ Укључи се у планирање, примену и процену плана твоје школе за превенцију и сузбијање насилног понашања.
- ✎ Учествуј у програмима за превенцију насилног понашања који се примењују у твојој школи. Употреби своје нове вештине и на другим местима, као што су кућа, суседство и шира заједница.
- ✎ Сарађуј са својим наставницима у осмишљавању безбедног процеса пријављивања претњи, застрашивања, ношења оружја, продавања дрога, писања графита, вандалског понашања.
- ✎ Тражи дозволу да позовеш у школу стручњака из области безбедности који би спровео испитивање безбедности у школи и дао савете за унапређење безбедности, као што су кретање у групама и избегавање области које су небезбедне. Размени мишљење са стручњаком.
- ✎ Учествуј у активностима које унапређују разумевање различитости и поштовање права свих.
- ✎ Упознај се са правилима владања и моделом одговорног понашања у школи. Избегавај да будеш део гомиле када дође до туче. Уздржавај се од задиркивања, малтретирања и застрашивања вршњака.
- ✎ Буди пример – буди одговоран тако што ћеш на бес реговати без физичког или вербалног повређивања других.
- ✎ Тражи помоћ од родитеља и старијих у које имаш поверење – као што су школски психолог, педагог, разредни старшина, наставник – уколико осећаш да си изразито љут, уплашен, забринут или депресиван.

7. МОДЕЛ ПРОЦЕНЕ БЕЗБЕДНОСНИХ РИЗИКА У ШКОЛАМА

Процена безбедности је средство које, ако се правилно примени, може да понуди прецизан снимак безбедности у школи и идентификује области које захтевају побољшање. Овај проактивни процес ће помоћи да ученици остваре своје потенцијале унутар безбедног и сигурног окружења. Истраживања у последње две-три деценије указују како на вишеслојност већ и самог појма безбедности, тако и на међуусловљеност социјалних, економских, еколошких, политичких, демографских и осталих токова у савременом друштву, при чему треба имати у виду да школа, као један од пресудних медијума социјализације, не само што одсликава садашње прилике, него готово директно утиче и на околности у којима ће данашње школске генерације бити креатори друштвене атмосфере на макронивоу.

Апсолутни предуслов за *креирање ефикасне стратегије деловања* јесте стварање адекватне искуствене евиденције неопходне за потребе процене безбедности у школи. Да би се добила објективна и целовита слика безбедности у школама, потребно је прибавити искуствену евиденцију из различитих перспектива. Истраживањем треба обухватити како објективне показатеље безбедности, тако и комплексно поље субјективних стања, перцепције, ставова, мишљења (Ђурић, 2005: 233). Испитивањем ваља обухватити ученике, родитеље, запослене у школи (наставно особље, особе задужене за безбедност школе и службенике школе), као и особе које су запослене у одговарајућим службама локалне заједнице и друге „стејкхолдере“ (заинтересоване за просперитет школе) – нпр. у неким од радова наводе се успешни примери сарадње школа и локалне привреде у обликовању школских програма. Основни елементи такве процене обухватају:

- серије интервјуа (појединачних и групних), најбоље у разним фазама спровођења програма (панел-истраживање),

- анкетирање ученика,
- анкетирање особља школе и
- реализацију објективне процене безбедности према базичном протоколу процене.

Укратко ћемо за сваки предложени поступак образложити циљеве његове примене, основне методолошке принципе у спровођењу поступка прикупљања података, као и креирани методолошки инструмент.

Применом ових релативно једноставних инструмената и истраживачких процедура, као и обуком школских тимова за спровођење и стално ажурирање процене, омогућава се да свака школа може самостално спроводити процену сопствене безбедности.

7.1. Анкетирање ученика

Циљеви примене:

Анкетно испитивање овде има као циљ прикупљање података који се односе на квантитативне димензије перцепције безбедности. Анкетни упитник који се примењује за остварење тог циља кратак је, не оптерећује ученике дужином трајања одговора, а структурисан је на област питања о перцепцији личне безбедности ученика у школи и ближем окружењу (О1–О3), скале процене значаја безбедносних проблема у школи (А4), познавања безбедносних процедура и односа према њима (Б5–Б9), скала ставова (Б10) и отворено питање о учешћу (Б11).

Методолошки принципи у спровођењу

Обухватност. Анкетом треба обухватити што је могуће више ученика. Уколико није могуће испитивањем обухватити све ученике школе, узорком треба предвидети пропорционално учешће ученика свих разреда.

Дужина анкетирања. Дужина попуњавања упитника је пројектована на 15 минута. Идеално је, у том смислу, обезбедити један школски час, јер самом попуњавању упитника треба да претходи објашњење о начину на који ће ученици одговарати на питања у упитнику.

Анонимност. Ученицима треба рећи да је анкетање потпуно анонимно и да они неће ни уписивати своја имена на анкетним листовима. Треба им објаснити да је испитивање начин да они кажу своје мишљење о стварима које су битне за њихову безбедност и живот у школи.

Објашњење питања из упитника. Пре попуњавања упитника, анкетар ће учеснике упознати са садржајем питања, дозволити да сви прегледају упитник и провере да ли им је садржај питања јасан, одговорити на сва њихова питања, евентуалне нејасноће. Све то треба урадити пре почетка процеса анкетања. Тек када се отклоне све нејасноће, учесницима треба рећи да могу почети да одговарају, а током попуњавања упитника треба обезбедити тишину у учионици.

Поступак након анкетања. Просечна дужина трајања упитника износи 15 минута. Међутим, неки ученици ће завршити са одговарањем након 5 минута, неким ће требати читавих 20 или 25. Пре почетка анкетања треба ученицима објаснити да кад заврше попуњавање упитника, једноставно подигну руку. То ће анкетару бити знак да приђе код њих и понуди им кутију у коју ће они спустити свој упитник. На тај начин се не ремети тишина у учионици, а ученици ће се додатно уверити да се њихов попуњени упитник не загледа, већ се слаже уз све остале. Биће довољно да се на кутији само означи разред који анкетирани ученици похађају.

УПИТНИК ЗА УЧЕНИКЕ

Назив школе _____

Датум _____

О1. Уопштено, колико се сигурно осећаш у овој школи? (заокружи један одговор)

1. Веома сигурно
2. Углавном сигурно
3. Донекле сигурно
4. Не тако сигурно
5. Несигурно

О2. Означи на овој листи све просторе на којима се осећаш мање него „углавном сигурно“ (може више одговора)

☐ празна учионица	☐ тоалет	☐ степениште
☐ зборница	☐ ходник	☐ паркинг
☐ простор испред школе	☐ простор иза школе	☐ школско двориште

О3. Означи време дана када се у школи на било којем месту осећаш мање него „углавном сигурно“ (може више одговора)

☐ пре отварања школе	☐ између две смене	☐ увече, након часова
☐ на малом одмору	☐ на великом одмору	☐ током наставе

А4. Колико је свака од следећих ствари проблем у твојој школи? Да ли је озбиљан проблем, донекле озбиљан проблем, донекле није проблем или уопште није проблем?

	Озбиљан проблем	Донекле озбиљан проблем	Донекле није проблем	Уопште није проблем
Крађа личних ствари	1	2	3	4
Крађа школске имовине	1	2	3	4
Вандализам над школском имовином	1	2	3	4
Насилништво	1	2	3	4
Туче	1	2	3	4

Ношење оружја	1	2	3	4
Пијење алкохола	1	2	3	4
Узимање дрога	1	2	3	4
Међусобно непоштовање међу ученицима	1	2	3	4
Непоштовање ученика од стране наставника	1	2	3	4
Непоштовање наставника од стране ученика	1	2	3	4
Корумпираност наставника	1	2	3	4
Протекција неких ученика	1	2	3	4
Незаинтересованост наставника за безбедност у школи	1	2	3	4
Неконтролисани доласци посетилаца у школско двориште/зграду	1	2	3	4

Б5. Који би проблем у школи ти издвојио/-ла као највећи? (упиши)

Б6. Ко је, по твом мишљењу, најодговорнији за тај проблем? (упиши)

Б7. Уколико би био заинтересован/-а за то, коме би се у школи обратио/-ла да ти објасни правила понашања ученика или запослених у школи? (упиши)

Б8. Да ли у твојој школи постоји одштампан и доступан правилник о понашању? (заокружи један одговор)

☐ ДА ☐ НЕ ☐ Не знам

Б9. Коме би се обратио/-ла у случају да ти је безбедност на неки начин угрожена? (може више одговора)

☐ директору
школе

☐ разредном
старешини

☐ школском другу/
другарици

☐ особи задуженој за
безбедност

☐ родитељима

☐ свом друштву из
краја

Б10. Пажљиво прочитај следеће ставове и одговори у којој мери се слажеш или се не слажеш са сваким од њих. Да ли се у потпуности слажеш, донекле се слажеш, донекле се не слажеш или се уопште не слажеш?

	потпуно се слажем	донекле се слажем	донекле се не слажем	уопште се не слажем
У мојој школи је свим ученицима гарантована безбедност.	1	2	3	4
У школи мора да постоји особа задужена за безбедност.	1	2	3	4
Боље је не мешати родитеље у проблеме безбедности у школи.	1	2	3	4
Увек је најсигурније ослонити се на помоћ другова када нас неко угрожава или прети.	1	2	3	4
Школа је идеалан амбијент за девијантна понашања.	1	2	3	4
Строгом дисциплином се најбоље решавају проблеми у школи.	1	2	3	4
Одређеним ученицима се у школи све опрашта, зато други испиштају за све.	1	2	3	4
Безбедност деце је последња брига ове земље.	1	2	3	4
О нашој безбедности се говори само кад се догоди неки инцидент.	1	2	3	4
Ученици са проблематичним понашањем увек потичу из проблематичних породица.	1	2	3	4
Моји професори часно раде свој посао.	1	2	3	4
Проблеми у школи су неизбежни, колико год се неко трудио да их спречава.	1	2	3	4
За младе је најбоље да, ако могу, оду у другу земљу. Овде се не може добро живети.	1	2	3	4
Хомосексуалци нису ништа бољи људи од криминалаца.	1	2	3	4

	потпуно се слажем	донекле се слажем	донекле се не слажем	уопште се не слажем
Моја вера је најбоља. Најбоље се осећам у окружењу људи своје вере.	1	2	3	4
Постоје ситуације када је оправдано прекршити закон. Човек ипак мора првенствено да мисли на свој интерес.	1	2	3	4
Девојке које зовемо „спонзоруше“ не треба осуђивати. Ионако нам је у овом друштву све недоступно.	1	2	3	4
Ја ћу своју децу васпитавати строже него што то раде моји родитељи.	1	2	3	4

B11. Молим те, опиши нам шта би се, по твом мишљењу, могло урадити да се твоја безбедност у школи побољша.

ХВАЛА ТИ НА САРАДЊИ!

7.2. Анкетирање особља школе

Циљеви примене:

Анкетни упитник за запослене углавном следи питања из упитника који се примењује за популацију ученика, чиме се добијају међусобно упоредиви подаци за најбитније аспекте безбедности у школи. Ученици и запослени могу имати потпуно различиту перцепцију културе, обичаја и вредности њихове школе. Значајно размимоилажење запослених и ученика у сагледању стања такође може бити значајна информација за онога ко врши процену (O'Toole M. E., 1999: 13).

Методолошки принципи у спровођењу

Обухватност. Треба анкетирати што је могуће већи број особља, идеално је да сви запослени буду обухваћени. Треба водити рачуна о томе да се анкетање организује тако да се не ремети ритам рада у школи. Можда је најбоље време за анкетање наставника – велики одмор. У том случају треба рачунати да неће сви наставници бити у исто време у школи, неке треба потражити у поподневној смени, неки од њих су можда дежурни, па их треба посетити сутрадан. Треба покушавати да се анкетање обави у школи. Ако, међутим, неки наставници предложе да анкетни упитник понесу кући и тамо га попуне, треба бити обазрив у погледу њихове ревности да то и учине. Остале запослене (директоре, секретаре, службенике, педагоге, психологе, хигијеничаре итд.) анкетаћемо сходно њиховом радном ритму.

Дужина трајања. Попуњавање питника такође не треба да траје дуже од 15 минута.

Анонимност. И запосленима ћемо објаснити да је анкетање анонимно, да њима пружамо могућност да слободно и искрено изнесу своја мишљења о стању безбедности у школи. У случајевима када проценимо да је потребно (запослени је у конфликту са руководством школе, на пример), додатно ћемо испитанику гарантовати анонимност. Попуњене упитнике ће сами испитаници спуштати у кутију коју ћемо означити само са „упитници за запослене“.

УПИТНИК ЗА ЗАПОСЛЕНЕ У ШКОЛИ

Назив школе _____

Датум _____

О1а. Уопштено, колико се сигурно осећате у овој школи? (заокружите један одговор)

1. Веома сигурно
2. Углавном сигурно
3. Донекле сигурно
4. Не тако сигурно
5. Несигурно

О1б. А шта мислите, како се већина ученика ваше школе осећа у погледу сигурности? (заокружите један одговор)

1. Веома сигурно
2. Углавном сигурно
3. Донекле сигурно
4. Не тако сигурно
5. Несигурно

О2. Молим Вас, означите на овој листи све просторе које сматрате мање сигурним местима у школи у којој радите (може више одговора)

☐ празна
учионица☐ тоалет☐ степениште☐ зборница☐ ходник☐ паркинг☐ простор
испред школе☐ простор иза
школе☐ школско
двориште☐ околина
школе

О3. Молим Вас, означите време дана када је у школи, на било којем месту, смањен осећај сигурности (може више одговора)

☐ пре отварања школе☐ између две смене☐ увече, након часова☐ на малом одмору☐ на великом одмору☐ током наставе

А4. Молим Вас, колико мислите да је свака од следећих ставки проблем у школи у којој радите? Да ли је озбиљан проблем, донекле озбиљан проблем, донекле није проблем или уопште није проблем?

	Озбиљан проблем	Донекле озбиљан проблем	Донекле није проблем	Уопште није проблем
Крађа личних ствари	1	2	3	4
Крађа школске имовине	1	2	3	4
Вандализам над школском имовином	1	2	3	4
Насилништво	1	2	3	4
Туче	1	2	3	4
Ношење оружја	1	2	3	4
Пијење алкохола	1	2	3	4
Узимање дрога	1	2	3	4
Међусобно непоштовање међу ученицима	1	2	3	4
Непоштовање ученика од стране наставника	1	2	3	4
Непоштовање наставника од стране ученика	1	2	3	4
Корумпираност наставника	1	2	3	4
Протекција неких ученика	1	2	3	4
Незаинтересованост наставника за безбедност у школи	1	2	3	4
Неконтролисани доласци посетилаца у школско двориште/ зграду	1	2	3	4

Б5. Који бисте проблем у школи Ви издвојили као највећи? (упишите)

Б6. Ко је, по Вашем мишљењу најодговорнији за тај проблем? (упишите)

Б7. Уколико бисте били заинтересовани за то, коме бисте се у школи обратили да Вам објасне правила понашања ученика или запослених у школи? (упишите)

Б8. Да ли у овој школи постоји одштампан и доступан правилник о понашању? (заокружите одговор)

☐ ДА

☐ НЕ

☐ Не знам

Б9. Које би прво ученици требало да се обрате у случају да им је безбедност у школи на неки начин угрожена?

☐ директору
школе

☐ разредном
старешини

☐ школском другу/
другарици

☐ особи задуженој за
безбедност

☐ родитељима

☐ свом друштву из
краја

Б10. Молим Вас, заокружите у којој мери се слажете или се не слажете са сваким од следећих ставова. Да ли се у потпуности слажете, донекле се слажете, донекле се не слажете или се уопште не слажете?

	потпуно се слажем	донекле се слажем	донекле се не слажем	уопште се не слажем
У овој школи је свим ученицима гарантована безбедност.	1	2	3	4
У школи мора да постоји особа задужена за безбедност.	1	2	3	4
Боље је не мешати родитеље у проблеме безбедности у школи.	1	2	3	4
Увек је најсигурније да се ученици ослоне на помоћ другова када их неко угрожава или им прети.	1	2	3	4
Школа је идеалан амбијент за девијантна понашања.	1	2	3	4
Строгом дисциплином се најбоље решавају проблеми у школи.	1	2	3	4
Одређеним ученицима се у школи све опрашта, зато други испиштају за све.	1	2	3	4
Безбедност деце је последња брига ове земље.	1	2	3	4
О безбедности у школи се говори само кад се догоди неки инцидент.	1	2	3	4
Ученици са проблематичним понашањем увек су из проблематичних породица.	1	2	3	4
Моје колеге часно раде свој посао.	1	2	3	4
Проблеми у школи су неизбежни, колико год се неко трудио да их спречава.	1	2	3	4
За младе је најбоље да, ако могу, оду у другу земљу. Овде се не може добро живети.	1	2	3	4
Хомосексуалци нису ништа бољи људи од криминалаца.	1	2	3	4

	потпуно се слажем	донекле се слажем	донекле се не слажем	уопште се не слажем
Моја вера је најбоља. Најбоље се осећам у окружењу људи своје вере.	1	2	3	4
Постоје ситуације када је оправдано прекршити закон. Човек ипак мора првенствено да мисли на свој интерес.	1	2	3	4
Девојке које зовемо „спонзоруше“ не треба осуђивати. Младима је ионако у овом друштву све недоступно.	1	2	3	4

11. Молим Вас, опишите нам шта би се, по Вашем мишљењу, могло урадити да се безбедност у школи побољша.

12. Који је Ваш статус у школи:

☐

наставник

☐

службеник

☐

друго особље

13. Колико дуго радите у овој школи:

☐

мање од годину дана

☐

1–5 година

☐

дуже од 5 година

ХВАЛА НА САРАДЊИ!

7.3. Групни интервјуи са ученицима и запосленима

Циљеви примене

Применом технике фокус-групних учесничких интервјуа може се прикупити највећи део података који се односе на квалитативне параметре безбедности и субјективне перцепције актера. Основни налази овог дела испитивања односе се на то како сами актери (ученици, запослени у школи) дефинишу параметре (не)сигурности и (не)безбедности, као и на то како те параметре рангирају по значају и лоцирају ризике и посреднике сигурности у најближем школском окружењу. Комплексност овог типа активног групног интервјуа подразумева комплементарну примену више истраживачких техника: пописивање, рангирање, мапирање, животне приче.

Методолошки принципи у спровођењу

Композиција групе. Овај метод захтева пажљиво креирање таквих група испитаника у којима се остварује најпогоднији амбијент за слободну и неспутану дискусију. У креирању дискусионих група деце основни критеријум ће бити њихов пол, а у креирању група запослених њихов професионални статус.

Групе деце. Досадашња истраживања су јасно показала да полни статус у значајној мери детерминише перцепцију безбедности. Стога се препоручује формирање посебних дискусионих група састављених од по 8 дечака и девојчица. Унутар полно диференцираних група треба обезбедити равноправно учешће ученика свих разреда.

Групе запослених. Ове групе се стварају према професионалној припадности: група коју чине наставници, група школске управе, стручних и административних службеника, група помоћног особља школе.

Трајање дискусије. Овај тип дискусије обично траје око 1 до 1,5 сата, па се о томе мора водити рачуна код планирања термина за одржавање. Учесници дискусије се морају раније сагласити са својим учешћем у дискусији и бити обавештени о начину дискутовања и трајању интервјуа.

Место одржавања дискусије. Најбоље је да то буде слободна учионица, или нека просторија у школи у којој се за време трајања интервјуа може обезбедити миран амбијент.

ВОДИЧ ЗА УЧЕСНИЧКЕ ФОКУС-ГРУПЕ

I вежба

Дефинисање несигурности

Сврха ове вежбе јесте да се добије слика безбедносних ризика и разлога за несигурност, онако како их виде ученици.

а) **Прављење листе.** Замолимо ученике/запослене да направе попис кључних фактора због којих се они/ученици школе осећају уплашено, несигурно и небезбедно. Тако их подсећамо да наводе ризике на путу од куће до школе, у школском дворишту, у најближем окружењу, у самој школи. Оставимо их на 5 минута да направе листу. Када се вратимо, читамо листу са њима, покушавамо да евентуални велики број ризика сведемо на највише 10. Замолимо их да симболима означе сваки ризик. Попису дајемо назив „ризичи“ и стављамо га на зид.

Овај део вежбе би требало да траје 15–20 минута.

б) **Рангирање.** Други део ове вежбе је рангирање по паровима. Учесницима дајемо следећи папир и покажемо им како ће ризике поредити у паровима. Питамо их: „Која од ове две претње има више изгледа да вас снађе/да снађе ученике школе у којој радите?“ Након рангирања замолићемо их да преброје понављање сваког ризика и направе ранг-листу. Листи дајемо назив „рангирање ризика“ и стављамо је на зид.

Овај део вежбе би требало да траје 10–15 минута.

II вежба

Идентификовање кључних посредника сигурности

Сврха ове вежбе јесте да се наброје и идентификују кључни актери/институције/људи/ствари који пружају сигурност. У наставку се испитаници подстичу да наброје жељене посреднике сигурности.

а) **Прављење листе.** Замолимо ученике/запослене да напишу све оно што њима/ученицима може нудити сигурност. Тражимо од њих да направе листу оних ствари, људи, организација или потреба којима се побољшава њихова/ученичка сигурност и безбедност. Ако не иде, подстичемо их питањем: „А да ли нам/им можда нож у џепу

или мобилни телефон може понудити осећај сигурности?“ Опет водимо рачуна да се одговори односе на посреднике сигурности на путу од куће до школе, у школском дворишту, у најближем окружењу, у самој школи.

Када они исцрпу листу *постојећих посредника сигурности*, подстичемо их да наставе са прављењем листе тако што ће набрајати *жељене посреднике* (школски полицајац, више полицајаца на улицама, видео-надзор на критичним локацијама итд). Нека их записују фломастером друге боје. Замолимо их да сваком посреднику са листе дају ознаку, што ће бити потребно за следећу вежбу. Овој листи се даје наслов „посредници“.

III вежба

Карта заједнице и мапирање посредника сигурности и фактора ризика

Сврха ове вежбе јесте да се на карти заједнице лоцира присуство посредника сигурности и идентификују места деловања фактора ризика.

- а) **Цртање карте заједнице.** Учесници се замоле да нацртају карту најближег окружења школе. Нека у центру мапе сместе школу, а граница мапе нека буде простор којим се они уобичајено крећу за време одмора. Подстичите их да уцртавају све објекте у окружењу (пекаре, кафиће, кладионице, раскрснице, киоске). Карта не мора да буде сразмерна, а учесници не треба да брину око грешака или пропуста.
- б) **Лоцирање ризика.** Замолићемо их да лоцирају факторе ризика (са листе „ризичи“). То раде тако што на одређеним местима на карти заједнице уписују симболе за одређене ризике.
- в) **Лоцирање посредника.** Сада их замолимо да лоцирају и уцртају присуство посредника сигурности (са листе „посредници“). На карти заједнице они ће уписивати симболе посредника на местима где се они актуелно налазе. Онда ћемо их замолити да фломастером друге боје уцртају и жељене посреднике (где би хтели више полицајаца, камере итд).

IV вежба

Случајеви угрожавања – личне приче

Сврха ове вежбе јесте да се учесници подстакну да испричају неки инцидент (свој, другарице, друга, познаника, некога из окружења, ученика те школе) који би се тицао случаја угрожавања безбедности деце у школи, а догодио се у протеклих годину дана. Треба их упитати за такве инциденте који се тичу насиља, наркоманије, деловања секти, вршњачких банди. Модератор треба да сагледа колико је учесника спремно да се, без много напора, присети безбедносног инцидента у свом окружењу, каква је природа тих инцидентата. Значајно је да модератор, уз скицу инцидента, забележи и да ли је након њега уследила некаква институционална реакција.

7.4. Базични протокол процене безбедности школе

Циљеви примене

Овај тип процене је осмишљен тако да понуди иницијални преглед стања безбедности у школи и подразумева познавање и анализу, пре свега, карактеристика окружења, као и људске ресурсе који су, својим вештинама, знањем или ауторитетом, у могућности да адекватно одговоре на појаве угрожавања безбедности (процена ситуације, контрола ситуације, спровођење мера заштите, коришћење заштитне опреме).

На овај начин се евидентира скуп индикатора добијених из школске документације и највећи број ризика који припадају скупу ризика физичко-техничке, а који се односе на школску зграду и двориште (локација школе и шире окружење, карактеристике школског дворишта и игралишта, спољашњост зграде: фасада, стаклене површине, кровна конструкција, улази у зграду, идентификација улаза; унутрашњост зграде: ходници, учионице, тоалети, службене просторије, фискултурне сале, специјализоване учионице), затим, ту су индикатори одржавања школе, правилници поступања, начин регулисања обавеза, утврђивање дисциплинске одговорности, про-цедуре превенције и интервенције, припремљеност и улога ученика, родитеља, запослених, однос са локалном заједницом и надлежним државним органима.

Уз процену свих ових параметара, током самог процеса реализовања протокола безбедности бићемо у стању да сагледамо начин евидентирања ових параметара у школи, степен информисаности надлежних службеника или чланова школског особља, ниво њихове заинтересованости за праћење и бележење битних информација.

Методолошки принципи у спровођењу

Ко спроводи ову процену. Особа која ће спровести базичну процену безбедности треба да познаје начин рада школе, да јој буде доступна школска документација и да буде у могућности да за одређене индикаторе консултује особе надлежне за поједина питања.

Како се спроводи поступак базичне процене. Процес процене подразумева неколико посебних активности: *прикупљање података* (претходним анкетним испитивањем ученика и особља добићемо податке о томе која се места у школи сматрају проблематичним, из школске документације ћемо прикупити све податке везане за пријављене проблеме, као и за све остале индикаторе из протокола), *сачињавање листе провере (checklist)* на основу прикупљених података (са запажањима о свим областима из протокола), *прибављање мапе школе* (најбоље за све спратове зграде, уз мапу ближе околине школе), *интервјуисање особа* које нас могу упутити у одређена питања. Добро је да се овде ангажују као асистенти ученици који исказују интересовање за област безбедности, криминалистичке службе, грађевинарство.

Базични протокол за испитивање безбедности школе

Назив школе _____

Протокол попунио _____

СЕКЦИЈА 1. Индикатори добијени из школске документације

У добро организованим школама већи део ових података бележи се рутински. У мање организованим школама ове податке ћемо добити тако што ћемо консултовати службенике који прате одређену проблематику (секретар школе, психолошко-педагошка служба, разредне старешине итд).

Сви подаци се односе на претходну школску годину.

- ☛ Број дисциплинских поступака _____
- ☛ Број искључења из школе _____
- ☛ Број пријављених крађа _____
- ☛ Број полицијских интервенција по позиву _____
- ☛ Број изостанака из школе (оправданих, неоправданих) према броју ученика _____

- ☛ Број (према разлозима) напуштања школе _____

- ☛ Број инцидената условљених узимањем алкохола/дрогe _____
- ☛ Процена процента родитеља који посећују школу током термина отворених врата (овај податак забележити према консултацији са разредним старешинама) _____

- ☛ Број и карактер инцидената који нису настали непримерним понашањем ученика или запослених (проблеми на инсталацијама, фасади и слични) _____

- ☛ Број инцидената које су узроковали ученици и да ли су откривени починиоци (крађа дневника, оштећење имовине) _____

- ☛ Број и тежина повреда насталих за време боравка ученика у школи, односно на настави (часови физичке културе и слично) _____

СЕКЦИЈА 2. Зграда и двориште

А. Локација и окружење школе

1. Локација школе и шире окружење

а) Школа се налази у (заокружите):

- урбаном,
- руралном,
- насељу мешовитог типа.

Детаљније опишите тип насеља у којем се школа налази:

б) Прецизно наведите и опишите пословне објекте (индустријског типа, трговине, занатске радње, киосци, угоститељски објекти, кладионице, коцкарнице, спортски објекти) који се налазе у ближем окружењу школе:

в) Опишите тип саобраћајница (главне, споредне улице, близина магистралног и ауто-пута) у близини школе, фреквентност саобраћаја. Наведите удаљеност до најближе станице градског превоза (број уличних прелаза).

г) Да ли у окружењу школе постоји адекватна саобраћајна сигнализација (пешачки прелази, саобраћајни знакови, семафори, заштитне ограде, „лежећи полицајци“)?

д) Да ли је школско двориште/игралиште јасно разграничено од окружења? ☐ ДА ☐ НЕђ) Да ли школска ограда представља ефикасну заштиту (ученика, школског особља, школског простора)? ☐ ДА ☐ НЕ

е) Да ли се у близини школе налазе још неки извори опасности (нпр. паркови, железничка пруга, реке, језера итд)? Ако да, који?

☐ ДА☐ НЕ

2. Школско двориште

а) Да ли постоји контрола уласка и изласка из школског дворишта (видео-надзор, физички надзор)?

☐ ДА☐ НЕ

б) Да ли постоји контрола уласка и изласка из школског дворишта ван радног времена?

☐ ДА☐ НЕ

в) Да ли постоји адекватно осветљење школског дворишта и околине школе?

☐ ДА☐ НЕ

г) Да ли је школско двориште видљиво из школске зграде?

☐ ДА☐ НЕ

д) Опишите „скривена“, запуштена места у дворишту (шибље, смеће, шут итд):

3. Игралиште

а) Да ли је игралиште видљиво из школске зграде? ☐ ДА ☐ НЕ

б) Да ли је игралиште јасно означено и ограђено? ☐ ДА ☐ НЕ

4. Спољашњост зграде

а) Да ли постоје оштећења фасаде школске зграде? ☐ ДА ☐ НЕ

б) Да ли постоје оштећена и сломљена стакла на прозорима школске зграде?

☐ ДА☐ НЕ

в) Да ли су улази и прозори на нижим спратовима добро заштићени од провале (блиндирана врата, решетке на прозорима)? ☐ ДА ☐ НЕ

г) Колико постоји улаза у зграду и које су намене?

д) Да ли постоји контрола уласка и изласка у школску зграду (видео-надзор, физички надзор)?

ђ) Могу ли ученици за време трајања часова да улазе и излазе из школске зграде? ☐ ДА ☐ НЕ

е) Да ли постоји процедура идентификовања посетилаца школе и ко је спроводи? ☐ ДА ☐ НЕ

ж) Да ли ученици и наставници поседују идентификационе легитимације?

☐ ДА ☐ НЕ

з) Да ли се при уласку у школску зграду врши контрола поседовања идентификационих легитимација? ☐ ДА ☐ НЕ

и) Да ли се кровна конструкција редовно одржава? ☐ ДА ☐ НЕ

Б. Унутрашњост зграде

1. Ходници

а) Да ли постоји видео-надзор ходника? ☐ ДА ☐ НЕ

б) Да ли постоје дежурне особе по ходницима? ☐ ДА ☐ НЕ

в) Да ли постоји адекватна противпожарна опрема? ☐ ДА ☐ НЕ

г) Да ли се врши редовна провера исправности противпожарне опреме?

☐ ДА ☐ НЕд) Да ли постоји систем детекције пожара? ☐ ДА ☐ НЕ

ђ) Да ли постоје излази за евакуацију у случају опасности?

☐ ДА ☐ НЕ

е) Да ли постоји „план за евакуацију у случају опасности“?

☐ ДА ☐ НЕ

ж) Да ли постоји адекватно осветљење у ходницима?

природно ☐ ДА ☐ НЕвештачко ☐ ДА ☐ НЕз) Да ли постоје алтернативни извори напајања електричном енергијом (агрегати)? ☐ ДА ☐ НЕ

и) Да ли се електрични уређаји и инсталација редовно одржавају?

☐ ДА ☐ НЕј) Да ли постоје „забачени“ простори у оквиру зграде, односно простори које није могуће лако надзирати? ☐ ДА ☐ НЕ

2. Учионице

а) Да ли постоји адекватно осветљење у учионицама (природно и вештачко)?

природно ☐ ДА ☐ НЕвештачко ☐ ДА ☐ НЕ

б) Каква је исправност електричних инсталација у учионицама (прекидачи, утичнице, светлосна тела)?

в) Да ли величина учионица задовољава прописане стандарде у односу на број ученика? ☐ ДА ☐ НЕ

3. Тоалети

а) Да ли капацитет тоалета одговара броју запослених и ученика?

☐ ДА ☐ НЕ

б) Да ли постоји адекватно природно и вештачко осветљење тоалета?

☐ ДА ☐ НЕв) Да ли се санитарни уређаји редовно одржавају? ☐ ДА ☐ НЕ

г) Да ли постоји потреба за одговарајућим надзором тоалета?

☐ ДА ☐ НЕ

4. Фискултурна сала, специјализоване учионице

а) Да ли постоји техничка обезбеђеност свлачионица?

☐ ДА ☐ НЕ

б) Да ли су расветна тела у фискултурној сали заштићена од физичких оштећења?

☐ ДА ☐ НЕв) Да ли постоји прибор за прву помоћ? ☐ ДА ☐ НЕг) Да ли су опасне материје и опрема за извођење стручне наставе адекватно контролисане? ☐ ДА ☐ НЕ

5. Службене просторије

а) Да ли постоји техничка обезбеђеност зборнице? ☐ ДА ☐ НЕ

б) Да ли постоји техничка обезбеђеност осталих службених просторија

☐ ДА ☐ НЕв) Да ли су кабинети у којима се налази скупа опрема или опасне материје посебно обезбеђени? ☐ ДА ☐ НЕ

Уколико јесу, опишите начин на који су обезбеђени:

В. Одржавање школе и безбедност

1. Да ли постоји ормарић у којем се чувају копије кључева?
☐ ДА ☐ НЕ
2. Да ли постоји посебна процедура чувања службених података (дневници, досијеи...)? ☐ ДА ☐ НЕ
3. Да се поштује процедура коришћења копија кључева (уписивање имена и времена коришћења копија кључева)? ☐ ДА ☐ НЕ
4. Да ли постоји централни алармни систем за обезбеђење од провала?
☐ ДА ☐ НЕ
5. Постоји ли особа која је задужена да проверава јесу ли након завршетка радног времена:
 - ☞ закључане службене просторије и учионице? ☐ ДА ☐ НЕ
 - ☞ закључани сви спољни излази? ☐ ДА ☐ НЕ
 - ☞ укључен централни алармни систем (уколико постоји)?
☐ ДА ☐ НЕ
6. Да ли су, и колико често, примане анонимне телефонске дојаве о постављању експлозивних направа? ☐ ДА ☐ НЕ

7. Да ли је у школи регистровано оболевање ученика или запослених услед лоших санитарних/хигијенских услова (исправност воде, квалитет хране у школској мензи)?

СЕКЦИЈА 3. Изграђеност и примена норми понашања

1. Да ли постоји интерни правилник о понашању ученика у школи?
☐ ДА ☐ НЕ
2. Уколико постоји интерни правилник о понашању ученика, да ли се за

његово кршење примењују дисциплинске санкције?

☐ ДА ☐ НЕ

3. Ко је задужен за изрицање и спровођење прописаних санкција?

4. Каква је улога школског педагога у процесу изрицања дисциплинских санкција?

5. Каква је улога родитеља у поступку доношења правилника о понашању ученика?

6. Које врсте дисциплинских санкција постоје и која се од њих најчешће примењује?

7. Је ли је ученицима омогућено да анонимно пријаве кршење дисциплинског правилника или вршење кривичних дела управи школе?

☐ ДА ☐ НЕ

8. Да ли постоји утврђена процедура за контролисање уласка и изласка посетилаца? ☐ ДА ☐ НЕ

9. Да ли је интерним прописима школе предвиђено издавање и ношење идентификационих легитимација за запослене и ученике?

☐ ДА ☐ НЕ

10. Да ли су вођени дисциплински поступци поводом пропуста запослених који су довели, или могли довести, до угрожавања безбедности ученика?

☐ ДА ☐ НЕ

11. Ако јесу, поводом које су врсте пропуста вођени дисциплински поступци?

12. Да ли школа има развијен систем прикупљања и анализирања података о извршеним кривичним делима и дисциплинским прекршајима у оквиру школе? ☐ ДА ☐ НЕ

СЕКЦИЈА 4. *Изграђеност система превенција и интервенција*

1. Да ли се у оквирима школе промовишу идеје толеранције и мулти-културалности? ☐ ДА ☐ НЕ

2. Да ли постоје програми везани за едукацију ученика у превенцији насиља и других безбедносних ризика? ☐ ДА ☐ НЕ

3. Да ли постоји „школски полицајац“ и каква су досадашња искуства у вези са његовим радом? ☐ ДА ☐ НЕ

4. Да ли школа ангажује приватне агенције за обезбеђење лица и имовине, и каква су досадашња искуства у вези са њиховим радом?

☐ ДА ☐ НЕ

СЕКЦИЈА 5. Особље школе

1. Да ли дежурни наставници редовно обилазе школске просторије и двориште за време одмора? ☐ ДА ☐ НЕ
2. Да ли постоје програми за едукацију наставника за превенцију и разрешавање конфликта? ☐ ДА ☐ НЕ
3. Да ли се редовно организују обука и провера знања из области противпожарне заштите (ППЗ-а)? ☐ ДА ☐ НЕ
4. Да ли се редовно организују обука и провера знања из пружања прве помоћи? ☐ ДА ☐ НЕ
5. Да ли је особље упознато са планом за евакуацију у случају опасности? ☐ ДА ☐ НЕ
6. Да ли је особље обучено за препознавање безбедносних ризика (трговина дрогом, присуство група или појединаца који могу опасно утицати на ученике итд)? ☐ ДА ☐ НЕ
7. Да ли је особље обучено за реаговање у насилним сукобима међу ученицима? ☐ ДА ☐ НЕ
8. Да ли је особље обучено за реаговање на претње и агресивно понашање ученика и њихових родитеља? ☐ ДА ☐ НЕ
9. Да ли је особље обучено за препознавање сумњивих предмета и поступање са њима? ☐ ДА ☐ НЕ

СЕКЦИЈА 6. Ученици

1. Да ли се редовно организују обука и провера знања из области противпожарне заштите (ППЗ-а)? ☐ ДА ☐ НЕ
2. Да ли се редовно организују обука и провера знања из пружања прве помоћи? ☐ ДА ☐ НЕ
3. Да ли су ученици упознати са планом за евакуацију у случају опасности? ☐ ДА ☐ НЕ

4. Да ли се спроводи едукација ученика ради избегавања ризичних ситуација и предмета (избегавање посећивања одређених локација, контаката са сумњивим лицима итд)? ☐ ДА ☐ НЕ

5. Да ли су ученици обучени за реаговање на претње и агресивно понашање наставника и њихових родитеља? ☐ ДА ☐ НЕ

СЕКЦИЈА 7. Родитељи и заједница – сарадња

1. Да ли школа информисе родитеље о безбедносним проблемима са којима се сусреће и на који начин? ☐ ДА ☐ НЕ

2. Да ли је родитељима омогућен увид у евиденције о извршеним кривичним делима и дисциплинским прекршајима у оквиру школе?
☐ ДА ☐ НЕ

3. Уколико јесте, колико често родитељи врше увид у те податке?

4. Да ли су родитељи информисани о постојању и примени правилника о понашању ученика? ☐ ДА ☐ НЕ

5. На који начин локална заједница утиче на безбедност школе (нпр. одобравање средстава за реконструкције, поправке, координација размене информација...)?

СЕКЦИЈА 8. Државне службе – сарадња

1. Да ли школа извршава законску обавезу пријављивања кривичних дела надлежним државним органима? ☐ ДА ☐ НЕ
2. Да ли МУП организује редовне ноћне патроле у околини школе? ☐ ДА ☐ НЕ
3. Да ли МУП организује појачану контролу саобраћаја на фреквентнијим саобраћајницама у близини школе? ☐ ДА ☐ НЕ
4. Да ли МУП организује едукацију ученика о безбедности у саобраћају? ☐ ДА ☐ НЕ
5. Да ли постоји сарадња са центром за социјални рад? Уколико постоји, који су њени облици? ☐ ДА ☐ НЕ

8. ПРАКТИЧНИ ПРИМЕРИ ПОСТУПАЊА У КРИЗНОЈ СИТУАЦИЈИ

Свака кризна ситуација захтева организовано и планско реаговање. Активности које особље школе и ученици треба да предузму у кризним ситуацијама морају бити обухваћене планом реаговања на безбедносне ризике. Навешћемо практичне примере поступања у појединим кризним ситуацијама које могу бити од помоћи школи у обликовању безбедносног плана.

Елементарне непогоде као безбедносни ризик

Превасходни проблем у вези са елементарним непогодама јесте тај што оне настају деловањем процесâ или промена у природи и не могу се контролисати, а најчешће ни предвидети и спречити. С обзиром на то да је њихово јављање изненадно и да се такве појаве не могу зауставити човековим напорима или активностима, ови ризици не представљају само извор опасности, већ код људи стварају и извесно осећање беспомоћности. Паника и несналажљивост у таквим ситуацијама могу представљати нарочити проблем када се људи нађу у већим групама или у затвореном простору, поготову ако је у питању осетљива и специфична средина, попут школе. Непознавањем узрока и начина испољавања елементарних непогода, као и неправилним или паничним понашањем приликом њиховог наступања, појединци могу како себе тако и остале довести у озбиљну опасност и отежати даљу контролу ситуације.

Последице природних катастрофа испољавају се кроз распрострањен осећање страха, беспомоћности и незнања. За разлику од већине других кризних ситуација, на природне катастрофе се не може превентивно деловати, али се може припремити за многобројне емоционалне реакције. Жртве природне катастрофе које су школског узраста требало би да се што пре врате свакодневним обавезама и да буду укључене у послове рашчишћавања. Након катастрофе је деци

која су остала одвојена од породице и родбине потребна додатна помоћ. У овим ситуацијама школски кризни тим може да одигра значајну улогу у повезивању жртава са заједницом и уточиштима.

Процедура за евакуацију

Већина школа поседује план за евакуацију из школске зграде. Међутим, у кризним ситуацијама јавља се низ непредвиђених проблема, на које би требало благовремено мислити. Осим што је потребно одредити место на које би, у случају ванредне ситуације, ствари и ученици могли безбедно да се склоне (као што су околне школе, цркве или пословни комплекси), пожељно је осмислити активности које би заокупиле пажњу ученика. Такође, ученицима млађег узраста би требало дозволити да понесу личне ствари које могу ублажити анксиозност.

За случај природних катастрофа (као што је нпр. земљотрес) потребно је, уз консултацију са стручњацима (архитектима), унапред одредити место за евакуацију.

Све је чешћи случај да се школа суочава са наоружаним посетиоцима. У таквим ситуацијама могу се предузети следећи кораци за побољшање безбедности ученика:

- Одредити сигнал за заузимање заклона испод школских клупа. Увежбати ученике да распознају тај сигнал.
- Закључати сва врата од учионица, угасити светло и у тишини чекати сигнал за престанак опасности.
- Увежбавати процедуре за хитну евакуацију ученика са игралишта, из школских ресторана, итд. или научити ученике где, на тим локацијама, да нађу заклон.

Процедура за поступање након смртог случаја у школи

Процена је да на сваких 750 ученика један умре или погине сваке године. Са овим проблемом се мора суочити свака школа. Школско особље се мора упознати са развојним фазама деце у разумевању смрти. Препоручује се да директор провери вест, а затим да обавести колектив било преко интерног система за комуникацију, било на школском састанку. Ако то није могуће учинити на неки од ових начина, онда би наставнике требало обавестити помоћу меморандума достављеног „на руке“ који би садржао специфичне информације и идеје о начину на који се ученицима може помоћи да прихвате вест.

Наставници могу организовати умирујуће активности за изражавање емоција кроз разговор, литерарну активност, уметничку делатност, музику или активности за помоћ породици покојника. Задатак наставника јесте и да припреме ученике за присуствовање сахрани.

Веома често школе потцењују последице које смртни случај може да остави на ученике. За процену реакције ученика могу се поставити три питања:

- ☛ Ко је био покојник? Да ли је он био популаран у друштву? Ако јесте, онда ће много људи бити узнемирено.
- ☛ Шта му се догодило? Много је теже суочити се са насилном/неочекиваном смрћу или самоубиством.
- ☛ Где се смрт десила? Смртни случај који се деси у школи биће много трауматичнији.

Могу се поставити и два додатна питања:

- ☛ Које су се још трагедије десиле у скорије време и како су утицале на школску заједницу?
- ☛ Да ли је неко из школске заједнице одговоран за ову смрт?

Претња експлозивном направом

Нико не може управи школе рећи да ли да изврши евакуацију зграде сваки пут када се прими претња о подметнутој бомби. Ипак, евакуација је најбезбеднији корак. Потрагу за експлозивном направом треба препустити полицији.

У случају телефонске дојаве о подметнутој бомби препоручује се да особа која прима претећи позив треба да остане сталожена и да поставља следећа питања:

- ☛ Где се налази бомба и које је врсте?
- ☛ Када ће експлодирати?
- ☛ Зашто је постављена?
- ☛ Ко си ти?

Прималац позива би требало да покуша да идентификује било какве гласовне карактеристике позиваоца и било какве позадинске звуке. Никако се не препоручује панично и непромишљено позивање на хитну евакуацију.

Туче у школи

Наставници се често сусрећу са питањем: „Шта је разумно предузети да би се туча прекинула?“ Многи наставници верују како су они одговорни ако се физички не умешају да зауставе тучу.

Школско особље не би требало да „изиграва хероје“, већ само да региструје све случајеве туче и да позове полицију када до туче дође. Неки стручњаци сматрају да се најефикаснија стратегија коју особље може предузети састоји у уклањању аудиторијума из близине места где се туча одиграва. Ово подразумева бројне технике за контролу масе. Такође, агресивним ученицима треба дати могућност избора и не треба предузимати мере док су они узрујани (у афекту). Агресивним појединцима треба обезбедити њихов лични простор, са њима треба разговарати на сталоженом начин уз константан контакт очима.

Административним прописима треба да буду јасно дефинисана очекивања од запослених у овој области. Школском особљу је потребан тренинг за технике како да зауставе ескалацију насиља и како да превентивно делују да до насиља не дође. Увођење новчане казне за учеснике у тучама, у неким школама, знатно је смањило број туча.

Самоубиства код младих

Проблем самоубиства код младих све је израженији, не само на Западу, већ и код нас. У Америци статистика показује следеће: 8% адолесцената је већ покушало самоубиство, 27% озбиљно размишља о томе, а 16% је већ направило план за извршење (CDC, 1992).

На овом пољу школа може имати значајну превентивну улогу. Она се остварује кроз прављење програма за превенцију и контакт са родитељима оних ученика за које се сумња да су склони суициду. Препоручују се следећи кораци:

- ✿ откривање,
- ✿ процењивање,
- ✿ контактирање родитеља,
- ✿ сарадња и праћење.

Школско особље, а посебно школски психолог, мора бити обучено да препозна знаке раног упозорења и да алармира надлежне особе. Нико нема право да, као тајну, чува сазнање о нечијој суицидалној намери. Уобичајени знаци раног упозорења јесу: депресија, зло-

употреба супстанција, проблеми у понашању, авантуризам, импулсивност и доступност оружја.

Банде

Број и активност банди у школском окружењу непрестано расте. У многим градовима у Америци оформљени су специјални полицијски одреди који се баве искључиво овим проблемом и тесно сарађују са школским званичницима. Истраживања показују да је повећање активности банди у директној вези са порастом малолетничког криминала, што се на више начина одражава на безбедносну ситуацију у школи.

Задатак школских кризних тимова огледа се у томе да препознају ученике који припадају банди и алармирају њихове родитеље. Неке од кључних тачака представљају:

- ✎ Млади су мотивисани за учешће у бандама због осећања заједништва, припадности и самодефинисања.
- ✎ На насилно понашање припадника банди утичу и унутрашње и спољашње провокације, а као подстицај на насиље довољна је врло безазлена провокација.
- ✎ Припадници банди су углавном мушкарци.
- ✎ За чланство се углавном врбују мањине, убице и жртве насиља.

Шта школе могу да учине с обзиром на ово? Препоручују се следеће стратегије:

- ✎ фотографисати и уклонити графите банди са зидова,
- ✎ одлучно и присилно спроводити правила понашања и очувати школу као неутралну територију,
- ✎ појачати школско обезбеђење и прослеђивати информације службама безбедности,
- ✎ идентификовати припаднике банди и са њима радити у служби превенције насиља,
- ✎ осмислити превентивне програме како би се спречило врбовање нових чланова,
- ✎ упозорити родитеље на специфичне промене у понашању ученика и знаке припадности.

Оружје у школи

Оружје представља једну од највећих претњи безбедности ученика и наставника. Увођење детектора за метал представља једну могућност за решење овог проблема. Међутим, поред ове, за многе застрашујуће, направе школа би требало да створи климу у којој би ученици сами пријављивали присуство оружја у згради или школском окружењу. Стварању такве климе може да допринесе организовање трибина о опасности оружја или разговора са жртвама рањавања. Такође, постери с поруком „реци не оружју“ могу бити корисни уколико садрже пропагандне поруке типа „био сам љут само један момент,, „мислио сам да је играчка,, и „нисам знао да је напуњен“...

9. ЛИТЕРАТУРА

- American Association of Suicidology (AAS). (1991). *Postvention guidelines for the schools*. Denver, CO: AAS.
- American Psychological Association (APA). (1993). *Violence and youth: Psychology response*. Washington, DC: APA.
- Being Prepared – Before a Crisis*. (2000). Washington, DC: National Education Association.
- Blauvelt, P. (1990). School security: Who you gonna call? *National School Safety Center Journal*, 1, 4–8.
- Brunner, J., Lewis, D. (2005). A safe school's top ten needs. *Education Digest*, 71 (1), 21–27.
- Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. New York, NY: Basic Books.
- Center for Disease Control (CDC). (1992). *Youth suicide prevention and resource guide*. Atlanta, GA: CDC.
- Dillard, H. (1989). Winnetka: One year later. *Communique*, 17 (8), 17–20.
- Dwyer, K., Osher, D. (2000) *Safeguarding our children: An action guide*. Washington, DC: U.S. Department of Education and Justice, American Institute for Research.
- Dwyer, K., Osher, D., Warger, C. (1998). *Early warning, timely response: A guide to safe schools*. Washington, DC: U.S. Department of Education.
- Ђурић, С. (2005). Модел истраживања безбедности у локалној заједници. *Зборник радова Факултета цивилне одбране* (стр. 231–256). Београд: Факултет цивилне одбране.
- Harris, M., Crawford, R. (1987). *Youth suicide: The identification of effective concepts and practices in policies and procedures for Texas schools*. Commerce, TX: Center for Policy Studies and Research, East Texas State University.
- Improving security in schools: Managing school facilities* (1996). London, England: Department for Education and Employment.
- Jay, B. (1989). Managing a crisis in the schools. *National Association of Secondary Schools Bulletin*, 14–17.

- Jennings, L. (1989). Crisis consultants share lessons they learned from school violence. *Education Week*, 1-27.
- Kimberling, S., Wantland, C. (2002). *Implementing ongoing staff development to enhance safe schools*. Portland, OR: Northwest Regional Educational Laboratory.
- Lamb, F., Dunne-Maxim, K. (1987). Postvention in the schools. Y: E. Dunne, J. McIntosh, K. Dunne-Maxim (Yp.), *Suicide and its aftermath* (str. 245-263). New York, NY: Norton.
- Miller, J. M., Gibson, C., Ventura, H. E., Schreck C. J. (2005). Reaffirming the significance of context: The Charlotte School Safety Program. *Journal of Criminal Justice*, 33 (5), 477-485.
- National School Safety Center. (1990). *Gangs in schools: Breaking up is hard to do*. Pepperdine, CA: National School Safety Center.
- Oates, M. (1988). Responding to death in the schools. *Texas Association for Counselor Development Journal*, 16 (2), 83-96.
- O'Toole, M. E. (1999). *The School shooter: A threat assessment perspective*. Quantico, VA: FBI Academy.
- Peterson, S., Straub, R. (1992). *School crisis survival guide*. West Nyack, NY: Center for Applied Research in Education.
- Pitcher, G., Poland, S. (1992). *Crisis intervention in the schools*. New York, NY: Guilford Press.
- Poland, S. (1989). *Suicide intervention in the schools*. New York, NY: Guilford Press.
- Poland, S. (1993). *Crisis manual for the Alaska schools*. Juneau, AK: State Department of Education.
- Poland, S., Pitcher, G. (1990). Best practices in crisis intervention. Y: A. Thomas, J. Grimes (Yp.), *Best practices in school psychology: Volume II* (стр. 259-275). Washington, DC: National Association of School Psychologists.
- Poland, S., Pitcher, G., Lazarus, P. (1995). Best practices in crisis intervention. Y: A. Thomas, J. Grimes (Yp.), *Best practices in school psychology: Volume III* (стр. 445-458). Washington, DC: National Association of School Psychologists.
- Rapp, J., Carrington, F., Nicholson, G. (1987). *School crime and violence: Victims' rights*. Malibu, CA: Pepperdine University.
- Ruof, S., Harris, J. (1988). Suicide contagion: Guilt and modeling. *Communique*, 16 (17), 8.
- Safe schools design guidelines*. (1993). Tallahassee, FL: Florida Department of Education.

- Safe schools facilities planner – Health and life safety school climate and order.* (1998). Raleigh, NC: Public Schools Of North Carolina, State Board of Education Department of Public Instruction.
- Sandall, N. (1986). Early intervention in a disaster: The Cokeville hostage/ bombing crisis. *Communique*, 15 (2), 1–2.
- Schneider, T. (2002). *Ensuring quality school facilities and security technologies.* Portland, OR: Northwest Regional Educational Laboratory.
- School safety in the 21st century: Adapted to new security challenges.* (2004). Chicago, IL: National Strategy Forum.
- Slaikew, K. (1984). *Crisis intervention: A handbook for practice and research.* Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Sprague, J., Walker, H. (2002). *Creating schoolwide prevention and intervention strategies.* Portland, OR: Northwest Regional Educational Laboratory.
- Stephens, R. D. (1995). *Safe schools: A handbook for violence prevention.* Bloomington, IN: National Educational Service
- Stevenson, R. (1986). How to handle death in the schools. *National Association of Secondary Principals Bulletin*, 1–2.
- Terr, L. C. (1983). Chowchilla revisited: The effects of a psychic trauma four years after a school bus kidnapping. *The American Journal of Psychiatry*, 140 (12), 1543–1550.
- Warren, M. R. (2001). *Dry bones rattling: Community building to revitalize American democracy.* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Warren, M. R. (2005). Communities and schools: A new view of urban education reform. *Harvard Educational Review*, 75 (2), 133–173.